Utjecaj LAG-ova na strukturne promjene ruralnog područja u Primorsko-goranskoj županiji

Benazić, Dina

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Agriculture / Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:204:831796

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Repository Faculty of Agriculture University of Zagreb

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET

UTJECAJ LAG-OVA NA STRUKTURNE PROMJENE RURALNOG PODRUČJA U PRIMORSKO-GORANSKOJ ŽUPANIJI

DIPLOMSKI RAD

Dina Benazić

Zagreb, srpanj, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET

Diplomski studij:
Agrobiznis i ruralni razvitak

UTJECAJ LAG-OVA NA STRUKTURNE PROMJENE RURALNOG PODRUČJA U PRIMORSKO-GORANSKOJ ŽUPANIJI

DIPLOMSKI RAD

Dina Benazić

Mentor: doc.dr.sc. Ornella Mikuš

Zagreb, srpanj, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET

IZJAVA STUDENTA

O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, **Dina Benazić,** JMBAG 0242004586, rođena dana 02.09.1991. u Rijeci, izjavljujem da sam samostalno izradila diplomski rad pod naslovom:

UTJECAJ LAG-OVA NA STRUKTURNE PROMJENE RURALNOG PODRUČJA U PRIMORSKO-GORANSKOJ ŽUPANIJI

Svojim potpisom jamčim:

- da sam jedina autorica/jedini autor ovoga diplomskog rada;
- da su svi korišteni izvori literature, kako objavljeni tako i neobjavljeni, adekvatno citirani ili parafrazirani, te popisani u literaturi na kraju rada;
- da ovaj diplomski rad ne sadrži dijelove radova predanih na Agronomskom fakultetu ili drugim ustanovama visokog obrazovanja radi završetka sveučilišnog ili stručnog studija;
- da je elektronička verzija ovoga diplomskog rada identična tiskanoj koju je odobrio mentor;
- da sam upoznata/upoznat s odredbama Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu (Čl. 19).

U Zagrebu, dana _____ _____

Potpis studenta / studentice

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET

IZVJEŠĆE

O OCJENI I OBRANI DIPLOMSKOG RADA

Diplomski rad studentice **Dine Benazić**, JMBAG 0242004586,naslova

UTJECAJ LAG-OVA NA STRUKTURNE PROMJENE RURALNOG PODRUČJA

PRIMORSKO-GORANSKE ŽUPANIJE

obranjen je i ocijenjen ocjenom _____ , dana _____ .

Povjerenstvo:			potpisi:
1.	doc.dr.sc. Ornella Mikuš	mentor	_____
2.	prof.dr.sc. Ramona Franić	član	_____
3.	doc.dr.sc. Vesna Očić	član	_____

Sadržaj

1. Uvod 1

1.1. Cilj rada 2

2. Metode rada 3

3. Razvoj koncepta bottom-up i LEADER pristupa 4

4. Iskustva primjene LEADER metode u Europi 6

4.1.Italija 7

4.2. Španjolska 8

5. Stanje ruralnog područja u Hrvatskoj 9

5.1. Povijesni presjek ključnih trenutaka u razvoju poljoprivredne i ruralne politike Republike Hrvatske 10

5.2. LEADER pristup u Hrvatskoj 12

6. Primorsko-goranska županija 16

6.1. Stanje ruralnog područja u Primorsko-goranskoj županiji 17

6.2. LAG-ovi Primorsko-goranske županije 18

6.2.1. LAG Gorski kotar 19

6.2.2. LAG Terra Liburna 21

6.2.3. LAG Kvarnerski otoci 23

6.2.4. LAG Vinodol 24

7. Rezultati istraživanja i rasprava 26

7.1. Anketno ispitivanje dionika lokalnih akcijskih grupa Primorsko-goranske županije.....26

7.2.Kretanje statističkih pokazatelja.....30

7.2.1. BDP per capita.....30

7.2.2. Stopa nezaposlenosti.....31

7.2.3. Udio pod ekološkom proizvodnjom.....32

8. Zaključak.....33

9.Prilog..... 34

9.1. Prikaz dubinskog intervjua..... 34

9.2. Tablice 41

9.3. Grafovi.....42

9.4. Slike 42

10. Popis literature.....43

Životopis..... 45

Sažetak

Diplomskog rada studentice **Dine Benazić**, naslova

UTJECAJ LAG-OVA NA STRUKTURNE PROMJENE RURALNOG PODRUČJA

PRIMORSKO-GORANSKE ŽUPANIJE

Hrvatska je većinski ruralna zemlja. Karakteristike ruralnog prostora jesu slaba naseljenost, nedostatak infrastrukture, niska stopa zaposlenosti, sve veća depopulacija te veći broj staračkih domaćinstava.

Na području Hrvatske se LEADER program počinje provoditi 2010. godine, za vrijeme predpristupnih pregovora s Europskom unijom, kada se osnuju i prve lokalne akcijske grupe. Prva lokalna akcijska grupa u Hrvatskoj bila je LAG Gorski kotar. U idućim godinama u Primorsko-goranskoj županiji osnovane su još tri lokalne akcijske grupe – LAG Kvarnerski otoci, LAG Terra Liburna i LAG Vinodol.

Lokalne akcijske grupe Primorsko-goranske županije međusobno imaju odličnu suradnju, no unatoč tome, svakodnevno se suočavaju s velikim problemima. LEADER program na razini županije za sada, na žalost, ne funkcionira te je potrebno uložiti još truda i vremena kako bi se svi, od samog stanovništva do jedinica lokalnih samouprava „probudili“ i ubrzali razvoj samog primorskog sela.

Ključne riječi: LAG, LEADER, Primorsko-goranska županija, ruralni razvoj, strategija, bottom-up pristup

Summary

Ofthemaster'sthesis– student **Dina Benazić,** entitled

THE INFLUENCE OF LAGs ON STRUCTURAL CHANGES IN RURAL AREAS OF PRIMORJE-GORSKI KOTAR COUNTY

Croatia is mostly a rural country. The characteristics of rural areas are sparse population, lack of infrastructure, low employment rate, increasing depopulation and greater number of elderly households.

In Croatia, the program LEADER has started in 2010, during pre-accession negotiations with the European Union, when the first local action groups were also established. The first local action group in Croatia was LAG Gorski kotar. In the following years, three more local action groups were established in the Primorje-Gorski Kotar County - LAG Kvarner Islands, LAG Terra Liburna and LAG Vinodol.

The local action groups of Primorje-Gorski Kotar County have excellent cooperation between each other, but in spite of this, they encounter big problems on daily basis. At county level, the program LEADER is unfortunately not working and it is necessary to invest more effort and time so that everyone, from the population itself to the local self-government units, would wake up and accelerate the development of the local rural areas.

Keywords: LAG, LEADER, County of Primorje-Gorski kotar, rural development, strategy, bottom-up approach

1. Uvod

U ovom radu objašnjen je razvoj LEADER pristupa, te su prikazane njegove pozitivne, ali i negativne strane. Prikazana je provedba samog programa u dvije članice Europske unije, ali s naglaskom na Hrvatsku. Veći dio rada posvećen je lokalnim akcijskim grupama u Primorsko-goranskoj županiji, te pokazateljima djelovanja samih LAG-ova.

„LEADER se temelji na načelima koje se primjenjuju za svako ruralno područje na svoj način. Ta načela su sljedeća: održivi ruralni razvoj, pristup temeljen na osobitostima područja, pokretanje zajednica koje kasne u uključivanju u razvojne procese, pristup odozdo prema gore, razvoj lokalnih partnerstva u pristupima i djelovanju, umrežavanje i suradnja, integralni pristup, inovativnost i lokalno financiranje i upravljanje projektima. Drugim riječima, LEADER daje rješenje kako, a ne što raditi.“ (Dragović, 2014.)

„Dosadašnje iskustvo je pokazalo da LEADER može unaprijediti svakodnevni život ljudi u ruralnim područjima, tj. može odigrati važnu ulogu u procesu pronalaženja inovativnih rješenja za sve probleme ruralnog prostora. LEADER je u ruralnim područjima 15 starijih zemalja članica ostvario vrijedne rezultate, a u mnogim ruralnim zajednicama u novim zemljama članicama, kao i u zemljama kandidatima, ima važnu ulogu pomažući im da se prilagode promjenama u današnjem svijetu.“ (VESTA udruženje, 2012.)

Hrvatska je zemlja u kojoj je prisutan visok stupanj ruralnosti. Prema HMMR-u, 91,6 % ukupnog teritorija Hrvatske jest ruralno područje, a na istome živi 47,6% stanovništva.

Ruralno područje Primorsko-goranske županije je u usporedbi s urbanim dijelom zanemareno i u gospodarskom i u socijalnom pogledu te je to vodeći razlog osnivanja lokalnih akcijskih grupa.

Predmet Sporazuma o suradnji lokalnih akcijskih grupa na temelju Primorsko-goranske županije je razvijanje suradnje i partnerskih odnosa temeljenim na odrednicama ruralnog razvoja i LEADER pristupa. Neke od odrednica tako su: isticati specifičnosti subregionalnih područja, uključiti inovativne procese u lokalne aktivnosti i projekte, poticati lokalne zajednice za integrirani razvoj primjenjujući *bottom-up* pristup, promicati ukupni napor zajednice u osnaživanju svih dionika radi sudjelovanja i izgradnje uključenosti i povećanja učinkovitosti regionalne i ruralne EU i domaće politike.

1.1. Ciljevi rada

1. Identificirati moguće i stvarne učinke djelovanja LAG-ova u ruralnom razvoju EU prema dosadašnjim iskustvima

Kroz dosadašnje iskustvo država članica u radu će se prikazati funkcioniranje LEADER programa, navesti primjeri načina rada, prikazati različitost projekata provedenih unutar programa te donijeti procjenu što u istima funkcionira, a na čemu se još treba raditi.

2. Utvrditi utjecaj LAG-ova Primorsko-goranske županije na strukturne promjene u ruralnom području PGŽ-a kroz društvene, gospodarske i ekološke pokazatelje.

Pomoću društvenih, gospodarskih i ekoloških pokazatelja, ali i kroz intervju proveden sa članovima LAG-ova Primorsko-goranske županije prikazat će se utjecaj koji LAG-ovi imaju na same promjene u ruralnom području na kojem djeluju.

2. Opis metoda rada

U radu će se provesti analiza sadržaja znanstvene i stručne literature koja donosi iskustva primjene LEADER metode u EU, Programa ruralnog razvoja RH 2014.-2020. i razvojnih strategija LAG-ova Primorsko-goranske županije. Također, primijenit će se deskriptivna analiza statističkih podataka o društvenim, gospodarskim i ekološkim pokazateljima u posljednjih deset godina. Neki od tih pokazatelja biti će *BDP per capita*, stopa zaposlenosti, udio područja pod ekološkom poljoprivrednom proizvodnjom itd.
Nadalje, obavit će se kvalitativna analiza polustrukturiranog intervjua s pet osoba, aktivno involviranih u kreiranje lokalnih strategija razvoja PGŽ-a, donošenje odluka i provedbu aktivnosti.

3. Razvoj koncepta bottom-up i LEADER pristupa

Početkom provedbe LEADER-a devedesetih godina prošlog stoljeća, korišteni su sektoralni pristupi, a cilj im je bio potaknuti strukturalne promjene unutar poljoprivrede. Korišten je pristup odozgo prema dolje, a potpore su se odlučivale na nacionalnoj ili čak regionalnoj razini. Dionici lokalne zajednice nisu imali vještine, niti su ih mogli steći, da sami grade svoju budućnost. Daljnjim razvojem LEADER-a eksperimentalno se počeo koristiti pristup odozdo prema gore (tzv. *bottom-up*). *Bottom-up* pristup se pokazao kao puno bolja varijanta jer su lokalnim resursima dodane nove vrijednosti, lokalna zajednica je puno uključenija, a stvorena su i nova radna mjesta u ruralnim područjima; no ne treba ga gledati kao suprotnost pristupu odozgo prema dolje, već kao interakciju s njim kako bi se postigli što bolji rezultati.

Drugim riječima, *bottom-up* pristup znači da lokalni akteri sudjeluju ne samo u provedbi nego i u samom donošenju strategija te njihovih prioriteta. Ruralne politike koje slijede ovaj pristup treba prilagoditi svakoj zasebnoj lokalnoj sredini. Uključivanje lokalnih aktera podrazumijeva ne samo predstavnike javnih i gospodarskih ustanova, već i šire stanovništvo, različite društvene interesne skupine, kao i privatne ustanove. *Bottom-up* pristup uključuje ne samo sudjelovanje različitih interesnih skupina u stvaranju lokalne razvojne strategije, nego i podizanje svijesti, obuku, sudjelovanje i mobilizaciju lokalnog stanovništva kako bi naučili prepoznati i slabosti i prednosti vlastitog područja. Vrlo važnu točku *bottom-up* pristupa predstavlja transparentnost. (Losch i sur., 2012.)

Europska unija već godinama provodi LEADER pristup, reformom unutar Zajedničke poljoprivredne politike. Prije reforme, politika Europske unije bila je usmjerena više na sektorsku podršku, a manje na lokalni razvoj. LEADER (iz francuskog izraza *Liaison Entre Actions de Developpement de l'Economie Rurale*) je inicijativa Europske unije pod punim nazivom *„Links between actions for the development of the rural economy“,* nastala nakon reformi strukturnih fondova 1987. Provedbom reforme Zajedničke poljoprivredne politike, Europska unija započinje sa provedbom pilot projekta LEADER 1 koji je trajao do 1994. Pilot projekt je pokazao dobre rezultate u ruralnim područjima, te se nastavio kao LEADER 2 i LEADER +, a kasnije daljnjim razvojem LEADER i u razdoblju od 2014. – 2020. CLLD program.

LEADER program ima važnu ulogu i tijekom pripreme zemalja kandidata za pristup Europskoj uniji. Pozitivno utječe na kvalitetu seoskog života potpomažući, ne samo poljoprivredu kao zasebnu granu nego konkurentnost u proizvodnji te mogućnost zapošljavanja. Osim toga, LEADER olakšava zajednicama nošenje sa problemima kao što su deruralizacija, depopulacija, staro stanovništvo, nedostatak radne snage i slično. (Lugar, 2016.)

LEADER se temelji na načelima koje se primjenjuju za svako ruralno područje na svoj način. Ta načela su sljedeća: održivi ruralni razvoj, pristup temeljen na osobitostima područja, pokretanje zajednica koje kasne u uključivanju u razvojne procese, pristup odozdo prema gore, razvoj lokalnih partnerstva u pristupima i djelovanju, umrežavanje i suradnja, integralni pristup, inovativnost i lokalno financiranje i upravljanje projektima. Drugim riječima, LEADER daje rješenje kako, a ne što raditi. (Dragović, 2014.)

Tri druge inicijative zasnovane su na sličnim načelima, prvenstveno na načelu partnerstva. Riječ je o programima URBAN (za gradska područja), INTERREG (za međuregionalnu i prekograničnu suradnju), te EQUAL (za partnerstva u okviru socijalne integracije, borbe protiv svih tipova diskriminacije, nejednakosti na tržištu rada i strukovne obuke).

Cilj LEADER programa je mobiliziranje i provedba ruralnog razvoja u ruralnim područjima kroz partnerstva javne uprave, privatnog poslovnog sektora i civilnog društva, kroz rad lokalnih akcijskih grupa. Najveći značaj LEADER-a jest to što je naglasak stavljen na lokalno stanovništvo. Potiče socio-ekonomske aktere da rade zajedno, proizvode dobra i provode usluge koje generiraju dodanu vrijednost u razvoju lokalnog područja. Pristup baziran na specifičnosti prostora i na pristupu „odozdo“, uključujući lokalnu zajednicu i stvaranje dodatne vrijednosti lokalnim resursima, postepeno se pokazao kao nov način stvaranja mogućnosti zapošljavanja i poticanja razvoja poduzetništva u ruralnim krajevima. (Franceschi, 2014.)

4. Iskustva primjene LEADER metode u Europi

Politika ruralnog razvoja sve je važniji dio Zajedničke poljoprivredne politike (*Common Agricultural Policy - CAP*). Promovira održivi razvoj u europskim ruralnim područjima, a uključuje privredna, socijalna i ekološka pitanja. Više od 90% ukupnog teritorija Europske unije je ruralni prostor, a na njemu živi više od 50% stanovništva, stoga ne iznenađuje da je jačanje politike ruralnog razvoja među prioritetima Europske unije. U pedesetak godina provedbe zajedničke poljoprivredne politike (ZPP), razvoj ruralnih prostora tradicionalno se oslanjao na poljoprivrednu proizvodnju kao glavnog nositelja razvoja, no od 2004., ZPP se od politike podrške poljoprivrednoj proizvodnji preusmjerila na povećanje kvalitete proizvoda, izazove tržišta, korištenje novih razvojnih mogućnosti i očuvanje okoliša. *(The European network for rural development, LEADER/CLLD)*

Dosadašnje iskustvo je pokazalo da LEADER može unaprijediti svakodnevni život ljudi u ruralnim područjima, tj. može odigrati važnu ulogu u procesu pronalaženja inovativnih rješenja za sve probleme ruralnog prostora. LEADER je u ruralnim područjima 15 starijih zemalja članica ostvario vrijedne rezultate, a u mnogim ruralnim zajednicama u novim zemljama članicama, kao i u zemljama kandidatima, ima važnu ulogu pomažući im da se prilagode promjenama u današnjem svijetu. LEADER prepoznaje da su konkurentnost u proizvodnji hrane, privlačan okoliš i stvaranje radnih mjesta za lokalno stanovništvo međusobno povezani aspekti života u ruralnim zajednicama koji zahtijevaju posebne vještine, odgovarajuću tehnologiju i usluge, te da im treba pristupiti kao prema međusobno povezanom paketu, pri tome koristeći odgovarajuće mjere ruralne politike.

LEADER nije samo neovisni program, već nadopunjuje i više drugih europskih i nacionalnih programa na način da potiče i mobilizira lokalne resurse kroz pomaganje pred razvojnih projekata koji zatim unaprjeđuju sposobnost tih područja da se koriste ne samo LEADER fondovima već i drugim izvorima financiranja njihovog razvoja (npr. širim EU, državnim ruralnim i regionalnim razvojnim programima). Temelji se na 7 osnovnih principa: teritorijalnoj podjeli temeljenoj na posebnostima područja, pristupu „od dolje prema gore“, partnerstvu baziranom na LAG-ovima, inovativnosti, integralnom razvoju, umrežavanju i suradnji. Neke od zemalja članica su nakon prvih iznenađujuće pozitivnih rezultata LEADER programa reagirale implementiranjem vlastitih sličnih programa. U Španjolskoj je tako pokrenut PRODER, a u Finskoj POMO, programi u sklopu kojeg su cijele države, osim striktnih urbanih zona, bile obuhvaćene radom lokalnih akcijskih grupa. Naknadno se počeo provoditi i sam LEADER. U Irskoj su 1988. godine u ruralne regije poslani takozvani „animatori“ koji su utvrđivanjem potreba i potencijala svake regije, okupljanjem lokalnih zajednica, mobilizacijom aktivne populacije, osiguravanjem podrške lokalnih aktera u pripremi zajedničkih projekata lokalnog razvoja itd. uvelike utjecali na vlast te doprinijele „irskom čudu“. Nakon toga, program za lokalni razvoj postao je glavni instrument koji je omogućio da se ruralnim regijama dostave neophodna sredstva i da se pokrene dinamički razvoj irskih ruralnih zona.

4.1. Italija

Kada se u Italiji tek započelo raspravljati o provedbi LEADER programa i osnivanju lokalnih akcijskih grupa, postojala su tri potencijalna scenarija. Prvi scenarij bio je da LEADER i LAG budu definirani kao reakcija ruralne populacije protiv pokušaja standardizacije svih razina, tj. da se čvrsto ukorijene u lokalnu zajednicu i postanu vlastiti model razvoja. Drugi hipotetski scenarij bio je da LEADER i LAG budu „kamuflirani" oblici korporativnih sporazuma koji su oduvijek dominirali ruralnim područjem, a određene interesne skupine nastave uspostavljati sporazume s jedinicama lokalne samouprave na način koji njima odgovara. S vremenom, najbolji se pokazao treći pristup pa su tako LAG-ovi postali nova, otvorena interesna koalicija koja je u stanju generirati učinkovite mehanizme konkurencije na većem tržištu, pa se tako razmjena odvija na svim razinama i odnosi na sve sektore, uključujući lokalni identitet. Poseban naglasak stavljen je na pristup „odozdo prema gore". *(*Osti, 2000.)

LEADER program se u Italiji provodi od 2007. godine. Osim prvenstvenog cilja poboljšanja financijskog upravljanja projektima pridonio je poboljšanju vladinih programa na lokalnoj razini, omogućio veliku transparentnost i bolju komunikaciju, razradu i provedbu politike, te veću koherentnost među razvojnim politikama. Rezultati se dijele u pet kategorija, pa se osim gore navedenih, mogu istaknuti i jačanje kapaciteta projektiranja, istraživanje i tumačenje lokalnih *fenomena,* lakše pokretanje *bottom-up* procesa te razmjenu strategije s kreatorima lokalne politike i općenito, sa svim dionicima toga područja. Diversifikacija i koordinacija instrumenata i izvora za financiranje razvojnih strategija i jačanje komunikacijskih kapaciteta ruralnih područja također su dio ostvarenih rezultata. (Di Napoli, 2011.)

Članovi LAG-ova u Italiji su predstavnici javnog i privatnog sektora. Predstavnici javnog sektora zastupaju lokalna vijeća, općine i delegacije javnih subjekata, dok su predstavnici privatnog sektora podijeljeni u sektorske odbore (mala i srednja poduzeća i samostalna udruženja privrednika; civilna udruženja; poljoprivredni sektor - zadruge, udruženja poljoprivrednika i poljoprivredne organizacije; hotelijerstvo, turizam, slobodno vrijeme itd.). LAG predstavlja i istim upravlja Odbor direktora, kojeg čine predsjednik, zamjenik, tajnik, blagajnik, te članovi s pravom glasa (koji se svake godine mijenjaju). Cilj djelovanja je promocija ruralnog razvoja, s orijentacijom na razradu održive politike ruralnog razvoja, integrirajući ekonomske, sociološke i aspekte zaštite okoliša, u cilju povećanja kvaliteta života stanovništva u ruralnim područjima. (Osti, 2000.)

Primjer dobre prakse iz Italije:

Strategija za kvalitetne proizvode iz regije Montiferru - Sardinija (Italija)

Projekt vrijedan 8 080 ([9]) € proveden je u navedenoj regiji pod vodstvom LAG-a Montiferru s ciljem revitalizacije društveno-gospodarskog sustava na temelju postojećeg fonda stoke i malih obrtničkih poduzeća. Projekt je usmjeren na proizvodnju autohtonog sira Casizolu, a uložilo se u poboljšanje proizvodnje, tečajeve o sigurnosti hrane, sredstva za obradu, marketing i umrežavanje s ostalim autohtonim proizvodima. Cilj je ostvaren kroz dodavanje vrijednosti domaćim proizvodima, samim time i lakšim pristupom tržištu, očuvanjem

prirodnih resursa, promicanjem imidža regije te promocijom socio-kulturne baštine lokalne zajednice.

4.2. Španjolska

LEADER u Španjolskoj doslovno predstavlja novu snagu ruralnosti jer je do početka njegove provedbe politika ruralnog razvoja bila u potpunosti nepoznata. Kroz LEADER su započeti razvojni projekti, kao i ulaganje u iste, bilo u materijalnom, financijskom ili rukovoditeljskom smislu. U početku program nije nailazio na pozitivne reakcije jer se smatralo da se uz pomoć njega pokušava kontrolirati političku situaciju na svim razinama, no s vremenom je ipak priznat kao najbolji alat za promociju ruralnog razvoja, kao i za animaciju kolektivnog lokalnog djelovanja. Drugim riječima, LEADER je započeo proces kojim se stvara nova demokratska kooperativna kultura u ruralnim područjima, te atmosfera u kojoj ruralni poduzetnici stječu povećanu sposobnost donošenja odluka.

Tijekom LEADER-a I, u Španjolskoj su osnovane 52 lokalne akcijske grupe koje su obuhvaćale područje od 1.575 km^2 i gustoćom od 22,6 stanovnika na km^2. Sveukupno, LEADER I se provodio na 16 % teritorija na kojem obitava 5 % stanovništva Španjolske. Tijekom LEADER-a II, broj lokalnih akcijskih grupa porastao je na 132, obuhvaćena površina na 1.700 km^2, a prosječna gustoća do 23 stanovnika na km^2. Područja LEADER II pokrivala su 45 % španjolskog teritorija i oko 13 % ukupnog stanovništva. Pojava LEADER-a početkom 1990-ih bila je šok španjolskom sustavu jer je to bila prva javna politika usmjerena na rješavanje društvenih i ekonomskih problema izravno u zaostalim ruralnim područjima. Ne može se reći da je LEADER u potpunosti odgovoran za donošenje opće dinamičke participacije *bottom-up* pristupa u španjolskim ruralnim područjima, ali se u tom smislu postigao značajan napredak. (Perez, 2000.)

LEADER pristup može se definirati kao višesektorski, *bottom–up* pristup. Područje usmjereno na LEADER pristup definira zemljopisni raspon odgovornosti partnerstva (ograničeno na 100.000 stanovnika). *Bottom-up* aspekt omogućava lokalne *inpute* i kontrolu, dok višesektorski pristup potiče odnose između različitih sektora. Inovacija se smatra odgovorom na mnoge dugoročne ruralne probleme. Konačno, lokalno financiranje i upravljanje decentralizira sve potencijalne odluke, dajući lokalnu prisutnost i moć partnerstva. Vrsta aktivnosti koje ta partnerstva mogu poduzeti općenito uključuju tehničku potporu za ruralni razvoj, obuku, financiranje malih projekata koji podržavaju ruralne djelatnosti (seoski turizam, umjetnost i obrt itd.), marketing lokalnih proizvoda i očuvanje seoskog okoliša i lokalne baštine. (Diaz, 2007.)

LEADER je imao značajan utjecaj u Španjolskoj. U najmanju ruku, to je pomoglo podizanju svijesti među političarima i stručnjacima o dinamici ruralnih područja. Investicija privatnog sektora mobilizirana je, a stvoreni su i novi poslovi, iako ne postoji mnogo informacija o projektima započetim kroz program. (Perez, 2000.)

5. Stanje ruralnog područja u Hrvatskoj

Hrvatska je zemlja u kojoj je prisutan visok stupanj ruralnosti. Prema HMMR-u, 91,6 % ukupnog teritorija Hrvatske jest ruralno područje, a na istome živi 47,6% stanovništva. Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) stupanj ruralnosti dijeli u tri skupine:

1. Uglavnom ruralne regije – više od 50% stanovništva živi u ruralnim sredinama
2. Znatno ruralne regije – 15 – 50% stanovništva živi u ruralnim sredinama
3. Uglavnom urbane regije – manje od 15% stanovništva živi u ruralnim sredinama

Za potrebe provedbe mjera ruralnog razvoja, ruralnim ili mješovitim područjima u Republici Hrvatskoj smatraju se sve jedinice lokalne samouprave koje pripadaju pretežito ruralnim ili mješovitim županijama (NUTS3) izdvojenim korištenjem izvorne OECD-ove metodologije. Izuzetak čine jedinice Grad Zagreb, Grad Split, Grad Rijeka i Grad Osijek. U njima se zbog izrazite veličine naselja sjedišta, ruralnim ili mješovitim smatraju sva naselja koja im administrativno pripadaju, izuzev samih naselja sjedišta (Zagreb, Split, Rijeka i Osijek). Ona se smatraju gradskim područjima urbanih aglomeracija. Ovako određena ruralna i mješovita područja Hrvatske obuhvaćaju prostor sela, mješovitih naselja, malih i srednjih gradova odnosno prostor složene društvene i gospodarske strukture te mozaičkog krajolika, u kojem uz poljoprivrednu proizvodnju i šumarstvo postoji niz drugih djelatnosti i namjena. U njima na 56.164 km^2 (99.24% ukupne površine) živi 3.217.117 stanovnika (75.08% ukupnog stanovništva). Jasno je da Hrvatska spada u znatno ruralnu zemlju. Prag koji dijeli ruralna područja od urbanih je 150 stanovnika na km^2. (Ministarstvo poljoprivrede, 2014.)

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine urbanim naseljima smatraju se:

1. sva naselja sjedišta upravnih gradova (bez obzira na broj stanovnika)
2. sva naselja s više od 10 000 stanovnika
3. naselja od 5 000 do 9 999 stanovnika, s 25% i više zaposlenih u naselju stanovanja, i to u sekundarnim i tercijarnim djelatnostima (u odnosu na ukupan broj zaposlenih stanovnika naselja)
4. naselja od 2 000 do 4 999 stanovnika, s 25% i više zaposlenih u naselju stanovanja, i to u sekundarnim i tercijarnim djelatnostima (u odnosu na ukupan broj zaposlenih stanovnika naselja) te s udjelom nepoljoprivrednih kućanstava (kućanstva bez poljoprivredne proizvodnje) od 50% i više.

Ostala naselja, koja ne zadovoljavaju navedene kriterije, smatraju se ruralnim i prijelaznim naseljima. U tu skupinu uključena su sela i ostala, manje ili više urbanizirana naselja u ruralnom prostoru, te suburbana naselja. Navedena definicija urbanih i ostalih naselja razlikuje se od one korištene u dosadašnjim popisima stanovništva pa se stoga podaci prema tipu naselja iz Popisa 2011. ne mogu uspoređivati s podacima dosadašnjih popisa.(Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine)

5.1. Povijesni presjek ključnih trenutaka u razvoju poljoprivredne i ruralne politike Republike Hrvatske

Prvi važniji zakoni u području poljoprivrede i seoskog razvitka prema europskim načelima i standardima bili su Zakon o poljoprivrednom zemljištu (NN 48/15) i Zakon o poljoprivredi (NN 30/15). Sljedeći usvojeni dokument bio je Strategija poljoprivrede i ribarstva Republike Hrvatske, a uslijedile su reforme poljoprivredne i ruralne politike, pa tako Zakon o državnoj potpori u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu (NN 87/02) uvodi nove modele potpore ovim sektorima, nastojeći se, novim kriterijima za ostvarivanje potpore, što više uskladiti sa standardima zajedničke poljoprivredne politike. (Franić, 2006.)

U razdoblju nakon Domovinskog rata hrvatsko selo doživljava potpuni demografski slom. Mladi napuštaju selo u potrazi za stalnim zaposlenjem, a time se povećava broj starih domaćinstava. Osnovna karakteristika hrvatskih ruralnih područja je loš pristup stanovništva temeljnoj infrastrukturi. Nedostatak stalnih prihoda (na selu je tek 5,1 % ukupnog broja zaposlenih), visoka prosječna dob, niska stopa obrazovanosti, zapuštenost graditeljskog nasljeđa, nezadovoljavajuća opremljenost osnovnim uslugama i infrastrukturom te nesređena imovinska situacija (zemljišni, građevinski i ostali posjedi) imaju za posljedicu zapuštanje ruralnih naselja i gubitak mlađeg i radno sposobnog stanovništva. Nakon rata demografska slika sela ukazivala je ne samo na nezaustavljivi proces depopulacije, nego i na potpuno izumiranje određenog broja sela. Najveći naglasak stavljen je na zaustavljanje depopulacije te potrebu za modernizacijom sela i proizvodnje. Od dokumenata usvojenih u Saboru najvažnija je bila programska studija „Strategija razvitka hrvatske poljoprivrede“ usvojena 10. ožujka 1995. Cilj strategije bio je da se hrvatska poljoprivreda modernizira te postane konkurentna na svjetskom tržištu, a mjere kojima se to namjeravalo ostvariti bile su: promjena agrarne strukture, financiranje sela i poljoprivrede, trgovinska i cjenovna politika, politika zapošljavanja ljudi, službe za pružanje usluga poljoprivrednicima. (Milinković, 2000.) U strategiji se prvi put spominje regionalni aspekt agrarne politike, kao i potreba da se ukupan prostor podijeli na manje prostorne cjeline (agroekološke regije) unutar kojih su uvjeti proizvodnje ujednačeniji. Regionalizacija je tada podijeljena u dvije faze: ograničavanje poljoprivrednih područja (rajona) i regionalno planiranje poljoprivrede. Ciljevi regionalizacije u poljoprivredi mogu biti različiti pa se sukladno tome razlikuju i kriteriji koji služe kao osnova podjele. Regionalizacija se dijeli prema prirodnim obilježjima staništa, tj. prema geografskim, geološko-pedološkim i klimatskim obilježjima, prema načinu korištenja zemljišta i prema proizvodnim mogućnostima. Hrvatska je u tom procesu podijeljena na tri regije, devet podregija, četiri rajona i jedanaest podrajona.

Tablica 5.1: Podjela na regije i podregije:

PANONSKA REGIJA	**ISTOČNO-PANONSKA**
	SREDNJE-PANONSKA
	ZAPADNO-PANONSKA
	SJEVEROZAPADNO-PANONSKA
GORSKA REGIJA	**PREDGORSKA**
	GORSKA
MEDITERANSKA REGIJA	**SJEVERNO-MEDITERANSKA**
	SREDNJE-MEDITERANSKA
	JUŽNO-MEDITERANSKA

Izvor: O regionalnoj strategiji razvoja poljoprivrede RH, Defilippis, 1995.

Tablica 5.2: Podjela na rajone i podrajone:

SLAVONSKI	**ISTOČNO SLAVONSKI**
	ZAPADNO SLAVONSKI
SREDNJE HRVATSKI	**BILOGORSKO MOSLOVAČKO PODRAVSKI**
	ZAGORSKO PRIGORSKI
	POSAVSKI
	POKUPSKO KORDUNSKO BANIJSKI
GORANSKO LIČKI	**GORANSKO KORDUNSKI**
	LIČKI
JADRANSKI	**DALMATINSKO ZAGORSKI**
	DALMATINSKO PRIMORSKI
	KVARNERSKO ISTARSKI

Izvor: O regionalnoj strategiji razvoja poljoprivrede RH, Defilippis, 1995.

Podjela na rajone i podrajone pokazala se korisnom, dok se podjelom na regije izgubio smisao i značenje homogenosti. Regionalna podjela može biti upravna podjela, ali ne i podjela poljoprivrednog prostora jer nema realna uporišta u poljoprivrednoj strukturi ovih područja. Stoga je strategija razvitka hrvatske poljoprivrede bila samo temelj, inicijativa koju se uz daljnju organizaciju agrarne politike detaljnije razradilo. (Defilippis, 1995.)

Strateški ciljevi ruralnog razvoja Hrvatske danas su određeni „Strategijom ruralnog razvoja Republike Hrvatske“ za razdoblje 2008.-2013. iz 2008.:

1. Poboljšanje konkurentnosti poljoprivrednog i šumarskog sektora
2. Očuvanje, zaštita i održiva uporaba krajolika, kulturnog i prirodnog nasljeđa
3. Poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima i proširenje gospodarskog programa ruralnog gospodarstva
4. Poboljšanje učinkovitosti institucionalnog okruženja.

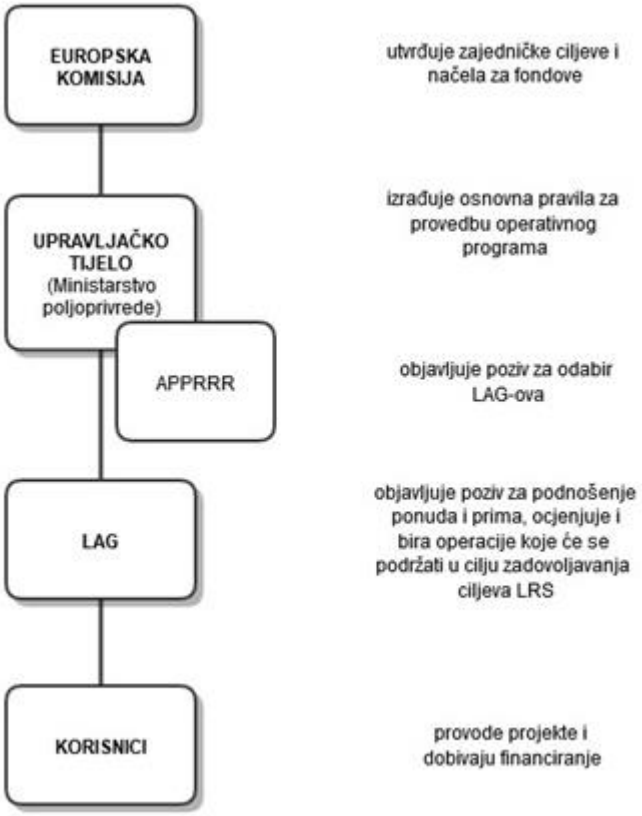
Republika Hrvatska je objavila program ruralnog razvoja za razdoblje 2014.-2016., koji sadrži 17 mjera. Za te mjere predviđeno je ukupno 2.383.294.499,84 eura. Prva mjera se odnosi na prenošenje znanja i aktivnosti informiranja, odnosno strukovno osposobljavanje za višestruku sukladnost, paket mjera poljoprivreda, okoliš, ekološki uzgoj i klimatske promjene.

Nacionalna poljoprivredna politika se do 2015. godine provodila pomoću Zakona o poljoprivredi (NN 30/15) i Zakona o državnoj potpori u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu (NN 87/02), no od 18.03.2015. na snazi je samo Zakon o poljoprivredi (NN 30/15) koji obuhvaća sve vezano za poljoprivrednu politiku. „(1) Ovim se Zakonom određuju ciljevi i mjere poljoprivredne politike, izravna potpora, pravila vezana uz zajedničku organizaciju tržišta poljoprivrednih proizvoda, mjere informiranja i promocije, pravila o jakim alkoholnim pićima, prikupljanje podataka i izvješćivanje o cijenama poljoprivrednih proizvoda, državna potpora, prodaja vlastitih poljoprivrednih proizvoda i dopunske djelatnosti, standardi kvalitete za hranu i hranu za životinje, doniranje hrane i hrane za životinje, ekološka i integrirana proizvodnja, sustavi kvalitete poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda i priznavanje prirodnih mineralnih i prirodnih izvorskih voda, javne službe na području poljoprivrede, istraživački rad, obrazovanje te razvojno-stručni poslovi, baze podataka, uvjeti za proizvodnju i stavljanje brašna na tržište, sustav poljoprivrednih knjigovodstvenih podataka, administrativna kontrola i kontrola na terenu te upravni i inspekcijski nadzor.“ (Zakon o poljoprivredi, NN 30/15) Prema Članku 3. Zakona o poljoprivredi ciljevi poljoprivredne politike jesu: poticanje konkurentnosti poljoprivrede, osiguranje održivog upravljanja prirodnim resursima i akcije protiv klimatskih promjena, postizanje uravnoteženog teritorijalnog razvoja ruralnih gospodarstava i zajednica, što se poklapa s ciljevima politike ruralnog razvoja. Posljednjom reformom Zajedničke poljoprivredne politike potvrđeno je da se politika zasniva na dva stupa, a to su: dohodovna i tržišna politika te politika ruralnog razvoja. Politika ruralnog razvoja usmjerena je na ostvarivanje ciljeva ruralnih sredina i ljudi koji u njima žive. Ista je neophodna zbog činjenice da je 91% Europske unije ruralno, a na istom području živi 56% ukupnog stanovništva. Politika ruralnog razvoja vezana je za tri velika prioriteta koje nazivamo osima: I. poboljšati konkurentnost poljoprivrede i šumarstva, II. podržati uređenje krajolika i poboljšanje okoliša, III. poboljšati kvalitetu života i promovirati raznolikost ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima. Tome se dodaje i četvrta transverzalna LEADER os, nazvana „provođenje pristupa LEADER ”, koji se više ne promatra samo kao paket mjera ili financiranja, već kao metoda koja omogućava provođenje prioriteta triju osi. Politika ruralnog razvoja financirana je sredstvima Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EAFRD).

5.2. LEADER pristup u Hrvatskoj

Pristupanjem Europskoj Uniji, Hrvatska je dobila mnoga prava ali i obaveze. Među važnijima svakako je bilo usklađivanje ruralne politike. Kako bi se što bolje pripremili za članstvo u EU, u predpristupnom razdoblju ponuđena su nam sredstva iz SAPARD i IPARD programa. Tijekom provedbe IPARD-a, započela je promocija LEADER-a od strane udruga i javnih tijela. Ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju, te odobrenjem Programa ruralnog razvoja 2014. - 2020., otvorila se mogućnost korištenja Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj. Program ruralnog razvoja RH sadrži 16 mjera, a jedna od njih je i mjera LEADER-CLLD (Mjera 19), čiji su korisnici lokalne akcijske grupe.

CLLD (Community-led Local Development), tj. Lokalni razvoj vođen zajednicom je mehanizam lokalnog razvoja osmišljen kako bi LEADER program bio što učinkovitiji. Razlikuje se od LEADER programa po decentraliziranoj administraciji koju provode LAG-ovi u odabiru operacija za financiranje. CLLD funkcionira na način da upravljačka tijela donose sustav prikladan za isporuku, te snose potpunu odgovornost za ocjenjivanje, odabir i odobravanje financiranja projekata, drugim riječima, temelji se na odozdo prema gore (*bottom-up*) pristupu. U Programu ruralnog razvoja 2014. – 2020. Upravljačko tijelo predstavlja Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju (APPRR). U Lokalnom razvoju vođenom zajednicom, LAG-ovi nemaju samo savjetodavnu ulogu nego biraju operacije, određuju potrebne iznose potpore te donose formalne odluke o operacijama koje će podupirati. (Kratki vodič za područje razvoja LAG-a Terra Liburna do 2020.godine, 2015.)

Slika 5.1.: Prikaz Lokalnog razvoja vođenog zajednicom (CLLD)
Izvor: Kratki vodič za područje razvoja LAG-a Terra Liburna do 2020.godine, 2015.

Lokalna akcijska grupa (LAG) je pravna osoba s usvojenim statutom, definiranim ciljevima i usvojenom lokalnom razvojnom strategijom te mogućnošću da svi zainteresirani potencijalni dionici mogu pristupiti. LAG je zapravo instrument za primjenu LEADER programa u praksi. LAG treba udružiti partnere iz javnog i privatnog sektora, pazeći na uravnoteženu zastupljenost predstavnika postojećih lokalnih interesnih skupina, koji dolaze iz različitih socio-ekonomskih sektora. U rad lokalnih akcijskih grupa uz predstavnike jedinica lokalne

samouprave i javnih ustanova, profesionalne organizacije i udruge, mogu se uključiti i razvojne agencije, obrti, obiteljska poljoprivredna gospodarstva, kao i fizičke osobe. Područje djelovanja jest ruralno područje od minimalno 5 000, a ne više od 150 000 stanovnika, uključujući gradove s manje od 25 000 stanovnika. (HMRR)

Preporuka LAG-ovima je sudjelovanje u neformalnim mrežama ili udruženjima na lokalnoj, regionalnoj ili nacionalnoj razini u nekim državama članicama kao i na europskoj razini, koje stvaraju veze između ljudi, projekata i ruralnih područja te tako mogu pomoći smanjiti izolaciju s kojom su suočene neke ruralne regije.

„Lokalne razvojne inicijative bit će djelotvornije i trajnije, budu li se zasnivale na komplementarnoj suradnji sva tri sektora: javnog, poslovnog i civilnog. Organizacije civilnog društva (OCD) dokazale su se svojim djelovanjem na području informiranja i neformalnog obrazovanja - edukacijom i treningom, izravno ili posredno vezanima uz ruralni razvoj (teme poput strateškog planiranja, pisanja projekata u skladu sa zahtjevima fondova EU, upravljanja projektnim ciklusom, organiziranja zajednice i sl.) te poticanjem, pomaganjem i sudjelovanjem u različitim aktivnostima na terenu. Poslovni sektor u sve se većoj mjeri afirmira kao nezaobilazni sudionik razvojnih projekata na svim razinama. Najčešće ima ulogu investitora zasnovanu na novim obrascima privatno-javnog partnerstva, uvođenja inovativnih poslovnih pristupa, podupiranja dobre prakse, pokretanja kooperacije za razvoj i sl.“ (Strategija ruralnog razvoja 2008.-2013.,2008, 29).“

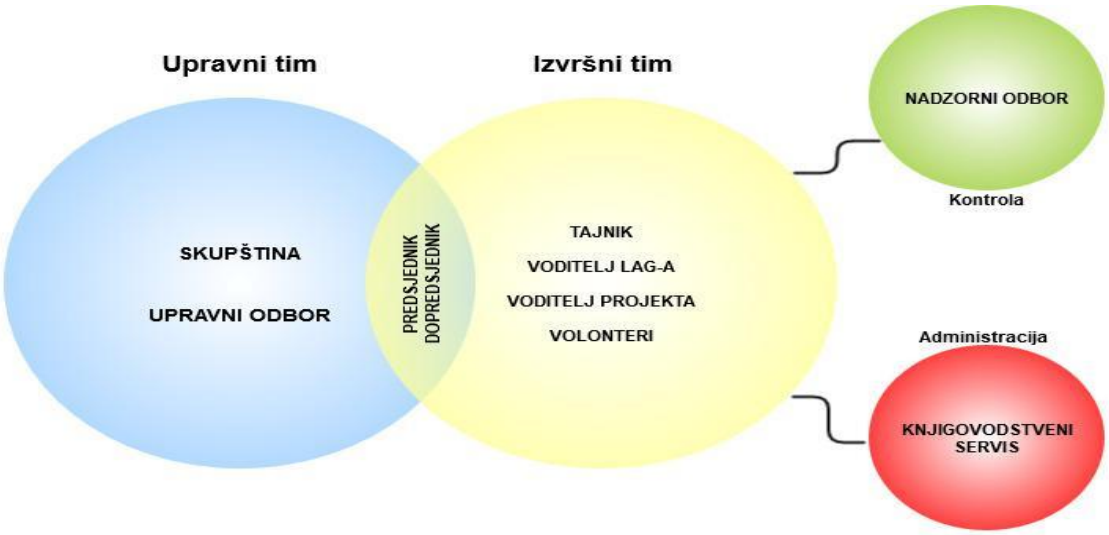
Nezamjenjivu ulogu u radu LAG-ova ima umrežavanje koje bi trebalo uključiti razmjenu dostignuća, iskustava i *know-how* između LAG-ova, ruralnih područja, vlasti i organizacija uključenih u ruralni razvoj unutar RH i EU. Ono se također odnosi na transfer dobre prakse, širenje inovativnih ideja i razvijanje na temelju znanja stečenog lokalnim ruralnim razvojem.

Lokalne akcijske grupe u Hrvatskoj osnovane su s ciljem pokretanja razvoja svog ruralnog područja te kao pokretači inovativnih i konstruktivnih lokalnih partnerstva javnog, privatnog i civilnog sektora. Prva lokalna akcijska grupa u Hrvatskoj bila je LAG Gorski kotar, registrirana 2009. godine. LAG je nastao kroz projekt „Održiva budućnost ruralnih područja Hrvatske“, inače hrvatsko-nizozemske suradnje. Iste godine registrirana su još četiri LAG-a.

Provedba LEADER programa u Hrvatskoj započela je 2013. godine te su tada odobrena 43 LAG-a. LEADER mreža Hrvatske od 2015. godine sadrži 38 LAG-ova i 9 nacionalnih znanstvenih institucija i organizacija za ruralni razvoj. Od 38 LAG-ova, čak njih 30 (78,9%) je odobreno za provedbu Mjere 202.

Prema posljednjim podacima HMRR-a, iz studenog 2016., u Hrvatskoj postoji 56 LAG-ova. Rasprostiru se na površini od 52.120,02 km², što čini 92,18% ukupne površine Hrvatske. Na području LAG-ova živi 2.439.730 stanovnika, što čini 56,94% ukupnog stanovništva Hrvatske. Obuhvaćaju 530 jedinica lokalne samouprave, od toga 121 grad i 409 općina, što čini gotovo 96% ukupnog broja jedinica lokalne samouprave u Hrvatskoj.

Od 56 postojećih LAG-ova, Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju dodijelila je sredstva za provedbu lokalnih razvojnih strategija čak 54 LAG-u.

Slika5.2: Prikaz upravljanja Lokalnom akcijskom grupom

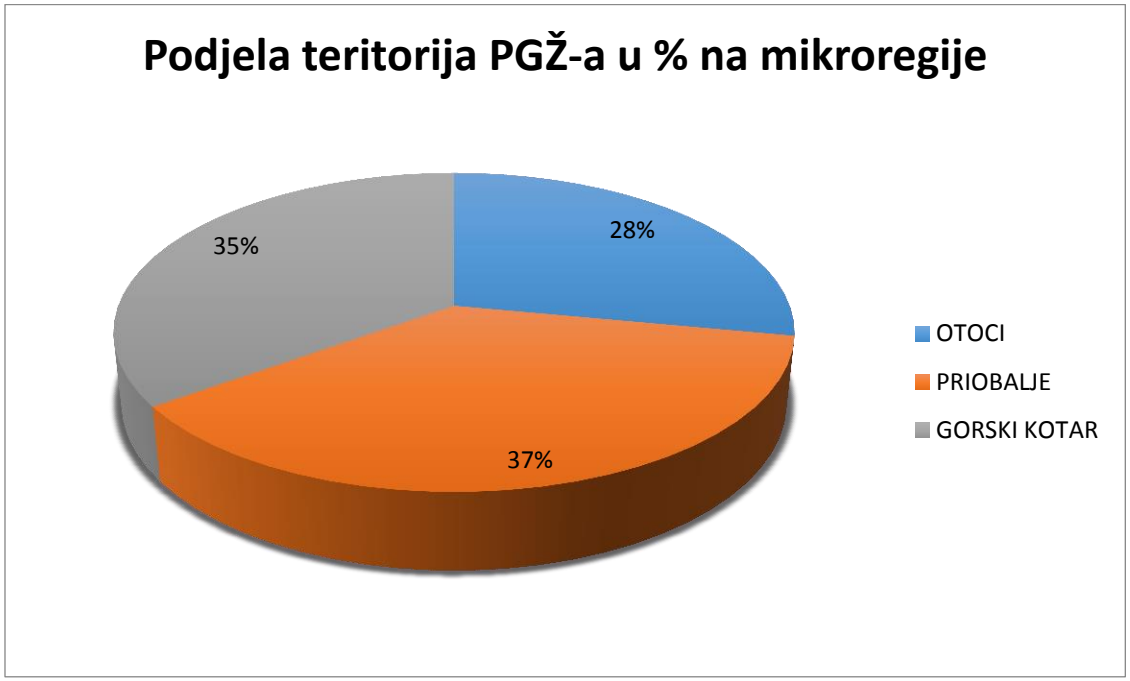
Izvor: Terra Liburna [1]

[1] *(http://www.terra-liburna.hr/upravljanje/)*

6. Primorsko-goranska županija

Primorsko-goranska županija na sjeveru graniči s Republikom Slovenijom, na zapadu s Istarskom županijom, na istoku s Karlovačkom i Ličko-senjskom županijom, a na jugoistoku u Kvarnerskim vratima ima morsku granicu sa Zadarskom županijom. Županiji pripada i dio obalnoga mora s državnom granicom udaljenom 22 km jugozapadno od otoka Suska. Prostor Primorsko-goranske županije dijeli se na tri dijela - goransko područje, primorsko i otočno područje te obuhvaća površinu od 3.588 km^2, ili 6,3% državnoga teritorija. (Primorsko-goranska županija)[2]

Primorsko-goranska županija se dakle sastoji od tri mikroregije čija podjela je temeljena na kriterijima iz društvenih, gospodarskih, a prije svega prirodnih sustava. Primorsko-goranska županija je cjelina koju čine tri različite komponente, a to su Gorski kotar, priobalje te otoci. Otoci i Gorski kotar su posebna područja u kojima se provodi posebna državna politika, te imaju pravo na određene olakšice i povlastice. Svaka mikroregija je zasebno težište razvoja, te u svakoj od navedenih djeluju lokalne akcijske grupe.

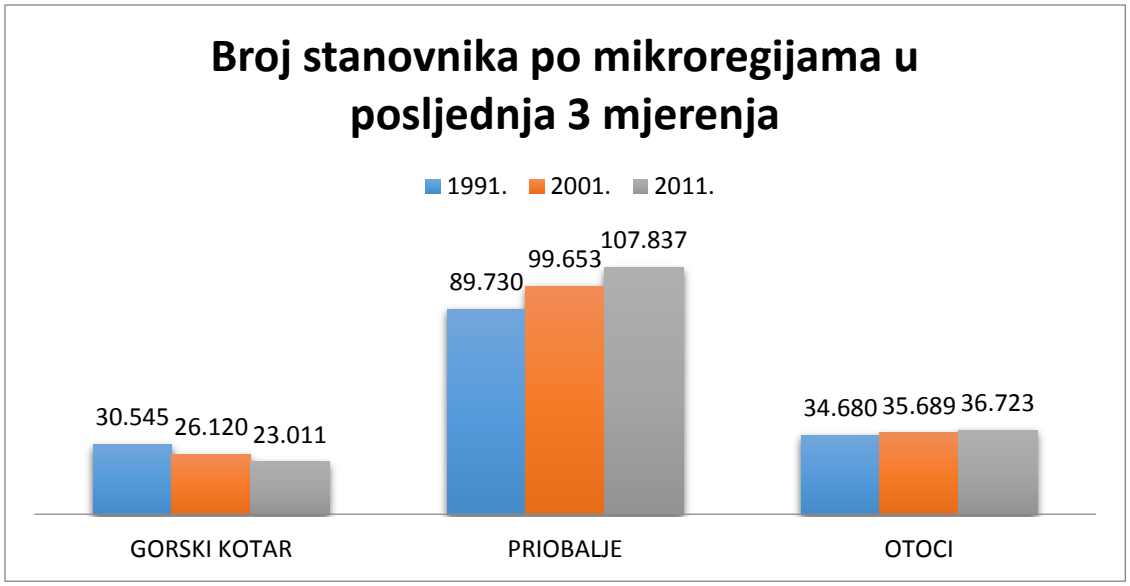

Graf 6.1: Podjela teritorija PGŽ-a na mikroregije

Izvor: Razvojna strategija Primorsko-goranske županije 2016. – 2020.

U grafičkom prikazu jasno vidimo kako je podjela županijskog teritorija podjednaka, posebice uspoređujemo li samo priobalje i Gorski kotar. No gustoća naseljenosti nije proporcionalna, što će se vidjeti u idućem grafikonu. Posebno je zanimljivo kako otoci, iako površinski dosta manje zastupljeni imaju sve veći broj stanovnika.

[2] *(http://www.pgz.hr/nas_kraj/zemljopisni_polozaj)*

Graf 6.2: Broj stanovnika po mikroregijama u posljednja 3 mjerenja

Izvor: Dr. sc. I. Lajić, Demografska studija, Popis stanovništva 2011. g.

Iz grafičkog prikaza jasno je kako Gorski kotar ima konstantan pad, dok su područje priobalja u jasno vidljivom, a otoka u blagom porastu. I otoci i Gorski kotar gotovo u potpunosti spadaju u ruralno područje no i prirodni i gospodarski uvjeti idu u prilog otocima što objašnjava veliku razliku između dvije mikroregije.

Gorski kotar ima veliki problem starenja, pa čak i demografskog pražnjenja ruralnih naselja što je vidljivo i iz gustoće naseljenosti koja je daleko ispod prosjeka Primorsko-goranske županije te iznosi samo 18 stanovnika/km.

Ukupan broj stanovnika u Primorsko-goranskoj županiji smanjen je s njih 303.491 2010. godine na tek 291.654 stanovnika zadnje promatrane 2015. godine, s time da je u sljedeće dvije godine do danas ovaj proces samo nastavljen. Primorsko-goranska županija druga je u Hrvatskoj i po broju iseljenih. Negativna migracijska bilanca od 2010. do 2015. godine iznosi -1.755 stanovnika.

6.1. Stanje ruralnog područja u Primorsko-goranskoj županiji

Prema podacima državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske, Primorsko-goranska županija spada u značajno ruralna područja. Ruralni prostor Primorsko-goranske županije ima velike razvojne probleme. Prvenstveno, razlog tome jesu neriješeno vlasništvo i prestanak bavljenja poljoprivredom što, logično, često dovodi do napuštanja poljoprivrednih zemljišta. Potencijalno rješenje jest obnoviti poljoprivrednu djelatnost te na taj način revitalizirati ruralni prostor. (Razvojna strategija Primorsko-goranske županije, 2014. - 2020.) Drugi problem vezan uz ruralni prostor jest nezainteresiranost javnosti za krajobraz, što dovodi do neprimjerenih promjena, tj. onečišćenja krajobraza. Prema razvojnoj strategiji Primorsko-goranske županije kao najveća potreba i potencijalno rješenje predlaže se očuvanje identiteta i autentičnosti krajobraza kao pokretača turističkog razvoja.

Prema organizacijskom obliku u Primorsko-goranskoj županiji djeluje 3850 OPG-a, 105 obrta, 92 trgovačka društva i 17 zadruga. (Izvor: Izvještaj PG prema tipu 2010.-2014., APPRR[3])

6.2. LAG-ovi Primorsko-goranske županije

Primorsko-goranska županija ima četiri registrirana LAG-a koji promiču ruralni razvoj putem lokalnih inicijativa. Uzimajući u obzir strateške ciljeve županije i provedene aktivnosti važno je analizirati gospodarske, društvene i ekološke pokazatelje donesenih i provedenih odluka kako bi se ustanovio učinak mjera lokalne ruralne politike.

Postojeći LAG-ovi surađuju temeljem „Sporazuma o suradnji lokalnih akcijskih grupa na području Primorsko-goranske županije." kojeg su potpisali 9. prosinca 2013. godine. LAG-ovi koji djeluju na području Primorsko-goranske županije potpisali su zajednički sporazum o suradnji lokalnih akcijskih grupa s Centrom za brdsko-planinsku poljoprivredu kojim su se obvezali surađivati na provedbi LEADER pristupa. S druge strane, Centar za brdsko-planinsku poljoprivredu se obvezao podržavati LAG-ove kroz svoje programe rada i sufinancirati ih sredstvima iz županijskog proračuna. Prostorna cjelina Primorsko-goranske županije (osim Grada Rijeke) okarakterizirana je kao ruralno područje. Samim time, Županija svojim institucijskim i stručnim kapacitetima predstavlja vrlo bitnog partnera u ostvarivanju zajedničkih razvojnih ciljeva. Integriranost, održivost i sektorska struktura su temelj razvoja ruralnog prostora kako bi se postigla cjelovitost područja te smanjila depopulacija, starenje stanovništva, te općenito sve lošiji socio-ekonomski pokazatelji koji ovaj prostor čine nepoželjnim za život.

Predmet Sporazuma o suradnji lokalnih akcijskih grupa na temelju Primorsko-goranske županije je razvijanje suradnje i partnerskih odnosa temeljenim na odrednicama ruralnog razvoja i LEADER pristupa. Neke od odrednica tako su: isticati specifičnosti subregionalnih područja, uključiti inovativne procese u lokalne aktivnosti i projekte, poticati lokalne zajednice za integrirani razvoj primjenjujući *bottom-up* pristup, promicati ukupni napor zajednice u osnaživanju svih dionika radi sudjelovanja i izgradnje uključenosti i povećanja učinkovitosti regionalne i ruralne EU i domaće politike. Osim ranije navedenih, važne odrednice su i dizanje svijesti stanovništva i dionika o potrebama i mogućnostima ruralnog razvoja promocijom LAG-ova, LEADER načela, lokalnih razvojnih strategija i dobre prakse, realizacija tematskih istraživanja, okupljanje znanstvenika i stručnjaka različitih specijalnosti te organiziranje okruglih stolova, seminara, radionica, konferencija i edukativnih programa. (prema Sporazumu o suradnji lokalnih akcijskih grupa na području Primorsko-goranske županije)

Gorski kotar je pokriven djelovanjem LAG-a Gorski kotar, sve otoke obuhvaća LAG Kvarnerski otoci dok je priobalje kao široka cjelina podijeljeno na dvije lokalne akcijske

[3]http://www.apprrr.hr/upisnik-poljoprivrednih-gospodarstava-1149.aspx

grupe. LAG Terra Liburna tako obuhvaća liburnijski dio, a LAG Vinodol sedam jedinica lokalne samouprave sa područja Vinodola.

6.2.1. LAG Gorski kotar

Najstariji registrirani hrvatski LAG je LAG Gorski kotar. Obuhvaća područje tri grada: Delnice, Vrbovsko i Čabar, te šest općina: Brod Moravice, Fužine, Lokve, Mrkopalj, Ravnu Goru i Skrad. Područje Gorskog kotara karakterizira planinski reljef, biološka raznolikost, visoka kvaliteta zraka i bogati prirodni resursi. Naselja su međusobno udaljena ali dobro cestovno povezana. Naseljenost je slaba, izražena je depopulacija i visok postotak starog stanovništva.

Tablica 6.1: Statistički podaci o području LAG-a Gorski kotar

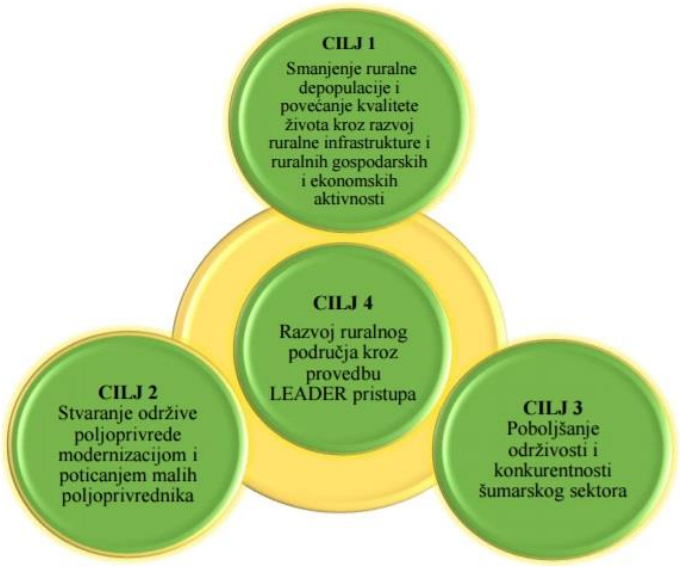
JLS	Površina u km^2	Broj naselja	Broj kućanstava	Broj stanovnika	Gustoća naseljenosti
Brod Moravice	61,71	38	333	866	14,03
Čabar	280,18	41	1.433	3.770	13,46
Delnice	230,21	55	2.301	5.952	25,85
Fužine	86,38	6	661	1.592	18,43
Lokve	42,32	7	433	1.049	24,79
Mrkopalj	156,98	6	479	1.214	7,73
Ravna Gora	82,82	6	917	2.430	29,34
Skrad	53,09	31	444	1.062	20,00
Vrbovsko	279,84	65	2.018	5.076	18,14
LAG	**1.273,53**	**255**	**9.019**	**23.011**	**18,07**

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2013. u Lokalnoj razvojnoj strategiji lokalne akcijske grupe „Gorski kotar“ za razdoblje 2014. – 2020.

LAG Gorski kotar je jedan od najaktivnijih hrvatskih LAG-ova, a iza sebe ima devet provedenih projekata. Prvi projekt bio je „Vratiti život zaboravljenim izvorima“, a uslijedili su redom: „Uređenje starog kupališta na rijeci Dobri u Gomirju“, „Zapošljavanje mladih za održivi razvoj Gorskog kotara”, „Uloga EU u razvoju ruralnog kraja – gdje smo sada i kako dalje – mogućnosti i izazovi!?”, „Predstavljanje Zajedničke poljoprivredne politike Europske unije i EU inicijativa za razvoj ruralnih zajednica u Bosni i Hercegovini ''„DayCul – Act Daily, think interculturally“,“Povijesni kartografski prikaz naselja Gomirje s okolicom”, „Povijesna

topografija Gomirsko-vrbovskog kraja“ te , “Gomirje – povijest i fenomeni prožimanja“. Za potrebe izrade Lokalne razvojne strategije 2014. – 2020. napravljena je SWOT analiza koja je pokazala podjednak broj snaga, mogućnosti, slabosti i prijetnji. Kao vodeće snage područja ističe se dobar geoprometni položaj, velika bioraznolikost, očuvanost prirodnih resursa, bogatstvo šumama te samim time tradicionalno bavljenje šumarstvom, obradom drva, ali i poljoprivredom. Slabost je svakako nedostatak finalnih drvnih i poljoprivrednih proizvoda, slaba diversificiranost OPG-ova, kao i nedovoljna valorizacija prirodnih resursa. Područje Gorskog kotara je idealno za korištenje obnovljivih izvora energije te je to svakako jedna od mogućnosti. Velika mogućnost jest dodati ruralnom turizmu vrijednost kroz revitalizaciju starih kuća, korištenjem tradicionalnih proizvoda i materijala, uzgojem i prodajom lokalnih autohtonih proizvoda te valoriziranjem područja obuhvaćenog Naturom 2000. Najveća prijetnja području LAG-a Gorski kotar neupitno je depopulacija – odlazi sve veći broj mladih a za njima ostaju samačka, staračka domaćinstva. Osim depopulacije, prijetnju predstavlja i centralizirano upravljanje šumama, kao i nepostojanje organiziranog pred financiranja poduzetnika. (Lokalna razvojna strategija LAG-a Gorski kotar, 2014.-2020.)

Razvojna vizija LAG-a Gorski kotar u Lokalnoj razvojnoj strategiji 2014. – 2020. glasi: „Gorski kotar je zeleni planinski park nad morem u kojem, poštujući tradicijske vrijednosti, prirodni materijali čine osnovu lokalne arhitekture usklađene s okolišem. To je ravnomjerno razvijena regija gdje živi aktivno i srdačno stanovništvo koje svojim društvenim i gospodarskim djelovanjem, a poštujući vlastite vrijednosti, pridonose razvoju Gorskog kotara na održivi način!“ Drugim riječima, misao vodilja vizije jest da cijelo područje LAG-a postane cjelina koja će povezati interese stanovnika, tj. omogućiti kvalitetan život i rad temeljen na tradicionalnim vrijednostima te poštujući prirodne resurse područja.

Slika 6.1: Četiri cilja Lokalne razvojne strategije LAG Gorski kotar

Izvor: LRS LAG Gorski kotar, 2014. – 2020.

Ciljevi 1, 2 i 3 su strateški ciljevi, dok je cilj 4 horizontalni cilj. Svi ciljevi su usklađeni sa Strategijom Europa 2020. i Sporazumom o partnerstvu između Europske komisije i Republike Hrvatske za ulaganje kroz ESI fondove.

6.2.2. LAG Terra Liburna

Udruga LAG Terra Liburna je osnovana 25.02.2013. godine u Kastvu, a u svojstvu osnivača udruzi su se priključile jedinice lokalne samouprave (Grad Kastav, Općine Matulji, Viškovo i Klana). Lokalna akcijska grupa obuhvaća područje Grada Kastva, Grada Opatije, te Općina Matulji, Klana, Viškovo, Jelenje, Lovran i Mošćenička Draga.
Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine na navedenom području obitava 60.745 stanovnika, što je 20,5% ukupnog stanovništva Primorsko-goranske županije. Prosječna gustoća naseljenosti iznosi 115 stanovnika/km² što je iznad županijskog, državnog, ali i europskog prosjeka.

Tablica 6.2.: Statistički podaci o području LAG-a Terra Liburna (2011.)

JLS	Površina u km²	Broj naselja	Broj kućanstava	Broj stanovnika	Gustoća naseljenosti
Grad Kastav	11	1	3.773	10.440	949.09
Grad Opatija	54	10	4.732	11.659	215.91
Općina Klana	94	5	694	1.975	21.01
Općina Lovran	21	5	1.670	4.101	195.29
Općina Matulji	176,4	23	4.175	11.246	63.75
Općina Viškovo	18	7	5.118	14.445	802.50
Općina M. Draga	45	14	610	1.535	34.11
Općina Jelenje	109	17	1.983	5.344	49.03
LAG	**528**	**82**	**22.710**	**60.745**	**115.0**

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2013. u Lokalnoj razvojnoj strategiji lokalne akcijske grupe „Terra Liburna“ za razdoblje 2014. – 2020.

Ciljevi osnivanja LAG-a bili su: promicanje i unapređenje održivog ruralnog razvoja područja, osiguravanje protoka informacija i transfera znanja za napredak u razvoju ruralnog gospodarstva i lokalne zajednice, razvoj proizvoda zasnovanih na povezivanju tradicijske i kulturno-povijesne baštine i inovacija temeljenih na prirodnim prednostima područja i međusobnoj suradnji te priprema područja koje LAG obuhvaća za korištenje europskih fondova. Osim gore navedenih, ciljevi su bili i briga o infrastrukturnom, ekološko-socijalnom, kulturnom, gospodarskom i svakom drugom razvoju u širem ruralnom području, iskorištavanje i razvijanje postojećih potencijala za ruralni razvoj, jačanje financijskih i

ljudskih kapaciteta za provedbu projekata ruralnog razvoja i razvijanje sinergije i umrežavanja te planiranja ukupnog razvoja LAG područja između svih dionika kojima je u interesu doprinijeti razvoju ruralnih područja.
LAG se sastoji od čak 56 članica, od toga 25% iz javnog sektora, 37,5% iz gospodarskog sektora i 37,5% iz civilnog sektora. (Lokalna razvojna strategija LAG Terra Liburna)

Lokalna razvojna strategija temelji se na provedenoj SWOT analizi. Sve snage, slabosti, mogućnosti i prijetnje podijeljene su u tri područja: opće značajke područja, gospodarske značajke i demografske i socijalne značajke.

Analiza područja LAG-a je pokazala kako su najveće snage odličan geostrateški položaj, visok stupanj očuvanosti prirode i okoliša, tradicija kulture i običaja, područje visoke kvalitete života, dobro razvijen civilni sektor, povoljna demografska kretanja, iskustvo u provođenju europskih projekata, velika tradicija obrtništva i poduzetništva, razvijen turizam, blizina turističkih središta i tržišta, otvorenost područja LAG-a za međužupanijsku, međuregionalnu i međunarodnu suradnju.

Područje naravno ima i svoje slabosti. Od općih značajki to su svakako klimatske promjene te samo područje koje je kraško. Najveća gospodarska slabost jest uobičajeni hrvatski problem, a to su rascjepkana poljoprivredna zemljišta. Osim toga, problem stvaraju i nedostatak prodajnih kanala za poljoprivredne proizvode, visoki troškovi dobivanja eko certifikata, nedovoljan broj aktivnih OPG-ova, neprepoznatljivost turističke destinacije LAG-a, slaba povezanost i umreženost lokalnih proizvođača, te nedovoljna uključenost prirodne i kulturne baštine u turističkoj ponudi. Što se tiče demografskih i socijalnih značajki slabost predstavljaju visoka starost nositelja obiteljski poljoprivrednih gospodarstava, nezaposlenost mladih i žena, nepovoljna demografska struktura, neravnomjerna naseljenost, premali kapaciteti vrtića i osnovnih škola, kao i nedostatak prostora za brigu o starijima i nemoćnima.

Mogućnosti su također velike. Neke od prilika su rad na jednakom ruralnom razvoju cijelog područja, poticanje unapređenja razvoja poduzetništva i poljoprivrede, stvaranje jedinstvene ponude proizvoda i usluga, poticanje ekološke poljoprivrede, okrupnjavanje zemljišta, stvaranje mreže LAG-ova i nacionalne i transnacionalne suradnje, kao i mogućnost dobivanja sredstava iz Europske unije.

Najveće prijetnje su one socijalno demografskog tipa, a to su starenje stanovništva i sve veći odlazak mladih u inozemstvo. Osim toga, prijetnja je zamiranje tradicije, tj. nestajanje starih obrta i zanata, zatim nedovoljan interes za bavljenje poljoprivredom, neriješeni imovinski odnosi poljoprivrednih zemljišta, nekorištenje navodnjavanja, neadekvatna komunalna infrastruktura, nedovoljna svijest o odvajanju otpada, kao i svijest o mogućnostima iskorištavanja postojeće kulturne infrastrukture.

U Lokalnoj razvojnoj strategiji LAG-a Terra Liburna 2014. – 2020. navedeno je da se daljnji razvoj ruralnog područja koje obuhvaća LAG temelji na uvažavanju uvjeta gospodarenja u autentičnom području, unapređenju inovativnih poljoprivrednih aktivnosti i procesa temeljenih na tradiciji, nacionalnom i međunacionalnom umrežavanju i suradnji, jačanju nepoljoprivrednih djelatnosti te valorizaciji i aktivaciji kulturno-tradicijske, prirodne i

povijesne baštine. Strateški ciljevi na kojima se zasniva LRS jesu: 1. Razviti poljoprivredne i druge aktivnosti kao temelj stvaranja ponude tipičnih usluga i proizvoda područja LAG-a; 2. Osnažiti nepoljoprivredne aktivnosti za veći doprinos razvoju održivog ruralnog turizma; 3. Razviti proizvode i usluge za ruralno stanovništvo temeljenih na resursima područja, posebno baštine i 4. Ojačati LAG i ruralnu zajednicu, nacionalno i transnacionalno umrežavanje i suradnju.

6.2.3. LAG Kvarnerski otoci

Svrha osnivanja LAG-a „Kvarnerski otoci“ je promicanje ruralnog razvoja putem lokalnih inicijativa i partnerstava, poboljšanje ruralnih životnih i radnih uvjeta, diversifikacija gospodarskih aktivnosti, osiguravanje protoka informacija i transfera znanja za napredak u razvoju ruralnog gospodarstva i lokalne zajednice, razvijanje sinergije i umrežavanja između svih subjekata kojima je u interesu doprinijeti razvoju ruralnih područja. Cilj je stvoriti uvjete za pristupanje strukturnim fondovima Europske unije te osigurati razvitak ruralnog područja putem otvaranja novih radnih mjesta. Područje LAG-a „Kvarnerski otoci“ pripada Primorsko-goranskoj županiji i ima tri dijela: otoke Cres, Krk i Lošinj. Obuhvaća 9 jedinica lokalne samouprave: grad Cres, grad Krk, grad Mali Lošinj, općinu Baška, općinu Dobrinj, općinu Malinska-Dubašnica, općinu Omišalj, općinu Punat i općinu Vrbnik. Područje LAG-a „Kvarnerski otoci“ ima 885,96 km^2, a sastoji se od 9 jedinica lokalne samouprave, 6 općina i 3 grada. Na području LAG-a „Kvarnerski otoci“ živi 30.378 stanovnika ili 10% ukupnog stanovništva Primorsko-goranske županije. Po svim razvojnim pokazateljima, područje LAG-a je među najrazvijenijim u Hrvatskoj te ima indeks razvijenosti čak 135,90%.

Tablica 6.3.: Statistički podaci o području LAG-a Kvarnerski otoci (2011.)

JLS	Površina u km^2	Broj naselja	Broj kućanstava	Broj stanovnika	Gustoća naseljenosti
Baška	100	40	785	1.674	16,74
Grad Cres	291,61	26	1.172	2.879	9,87
Dobrinj	54	0	900	2.078	38,48
Grad Krk	110,39	15	2.370	6.281	56,90
Grad Mali Lošinj	224,28	14	3.019	8.116	36,19
Mal. - Dubašnica	39,06	21	1.295	3.134	80,24
Omišalj	39,21	2	1.149	2.983	76,08
Punat	35,85	2	823	1.973	55,03
Vrbnik	49,39	4	502	1.260	25,51
LAG	**943,79**	**108**	**12.015**	**30.378**	**32,19**

Izvor: Državni zavod za statistiku, Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2011.

Na ovom području, uslijed klimatskih i pedoloških uvjeta, došlo je do specijalizacije poljoprivredne proizvodnje na nekoliko poljoprivrednih proizvoda visoke dodane vrijednosti, kao što su oznakom izvornosti zaštićeni proizvodi: krčko maslinovo ulje i ekstra djevičansko maslinovo ulje Cres (zaštita i na EU razini), krčki pršut koji je zaštićen oznakom zemljopisnog podrijetla, mlada janjetina (creska janjetina) koja je u postupku zaštite, vino (autohtona sorta Žlahtina), med i dr.

SWOT analiza provedena u sklopu Lokalne razvojne strategije 2014. – 2020. pokazala je da su najveće snage područja povoljan geostrateški položaj, indeks razvijenosti koji je najveći ne samo u županiji, nego i u državi, dobro razvijen sustav gospodarenja otpadom, rast zaposlenosti i prihoda iz gospodarstva, brojnost organizacija civilnog društva, krajobrazna i geomorfološka raznolikost povoljna za razvoj poljoprivrede i turizma.

Slabosti predstavljaju nedostatak valorizacije nematerijalne baštine područja i njezine promidžbe, nedovoljna svijest lokalnog stanovništva o vrijednosti bioraznolikosti na području LAG-a, neiskorištene poljoprivredne površine, kao i neiskorišteni prirodni i kulturno-povijesni resursi područja.

Kao i u ostalim obrađenim LAG-ovima, najveću prijetnju predstavlja zakonski okvir, tj. česte promjene zakonske regulative i neriješeni imovinsko-pravni odnosi i zemljišne knjige. Osim toga, prijetnje su i centralizacija, nedostatak koordinacije između programa i aktivnosti, kao i činjenica da snažan razvoj turizma i drugih gospodarskih grana smanjuje interes za bavljenje tradicijskim djelatnostima.

Područje LAG-a Kvarnerski otoci veliku priliku ima u nacionalnim mjerama razvoja, kako poduzetništva, tako i turizma i turističke infrastrukture. Prilike su također integracija doseljenog stanovništva i privlačenje mladih osoba na područje LAG-a i poticanje na ostanak i zasnivanje obitelji.

6.2.4. LAG Vinodol

LAG Vinodol obuhvaća sedam jedinica lokalne samouprave, gradove Crikvenicu, Novi Vinodolski, Bakar i Kraljevicu, općine Kostrenu, Čavle te Vinodolsku općinu. Područje LAG-a Vinodol prostire se na 683 km², a na istom području obitava 44.109 stanovnika, čime dolazimo do podatka o gustoći naseljenosti od 64,58 stanovnika/km². Zanimljiva je geografska pozicija LAG-a Vinodol, tj. činjenica da je „okružen“ s pet drugih LAG-ova. Na sjeverozapadnoj granici graniči s LAG-om Terra Liburna, na južnoj granici s LAG-om Lika, s zapadne strane s LAG-om Kvarnerski otoci, sa sjeveroistočne strane s LAG-om Gorki kotar, a na istočnoj strani s LAG-om Frankopan.

Tablica 6.4: Statistički podaci o području LAG-a Vinodol (2011.)

JLS	Površina u km^2	Broj naselja	Broj kućanstava	Broj stanovnika	Gustoća naseljenosti
Grad Bakar	125	9		8.279	66,23
Grad Crikvenica	29	4		11.122	383,52
Grad Kraljevica	18	6		4.618	256,56
Grad Novi Vinodolski	262	20		5.113	19,52
Općina Čavle	85	10		7.220	84,94
Općina Kostrena	12	1		4.180	348,33
Vinodolska općina	152	4		3.577	23,53
LAG	**683**	**54**		**44.109**	**64,58**

Izvor: Državni zavod za statistiku, Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2011.

Vodeći se pretpostavkom da je lokalno stanovništvo najupućenije u prednosti i nedostatke područja, LAG određuje aktivnosti i definira ciljeve za razvoj cijelog područja uz njihovu neizostavnu pomoć. LAG Vinodol je kao i ostala tri LAG-a Primorsko-goranske županije izradio Lokalnu razvojnu strategiju 2014.-2020. Bespovratna sredstva za izradu strategije omogućili su si prijavom na javni natječaj za podmjeru 19.1. „Pripremna pomoć“ unutar Mjere 19 LEADER – CLLD putem kojeg im je odobreno 318.725,40kn bespovratnih sredstava.

Prema provedenoj SWOT analizi u sklopu Lokalne razvojne strategije 2014.-2020. temeljne snage područja LAG-a su povoljna klima, kvalitetni okoliš i prirodna baština, kulturno-povijesna baština, dobar geoprometni položaj i tradicija bavljenja turizmom.

Najveće slabosti područja su nedovoljno iskorišteni prirodni i klimatski resursi područja, nedovoljno iskorišten energetski potencijal područja, nedovoljna iskorištenost geostrateškog položaja LAG-a i nedovoljno razvijena prometna infrastruktura područja.

Mogućnost svakako predstavlja veliki potencijal korištenja obnovljivih izvora energije, činjenica što je velik dio područja pod NATUROM 2000, te mogućnost korištenja bespovratnih sredstava iz EU fondova za očuvanje okoliša i održivo korištenje prirodnih resursa. Cijelo područje LAG-a pogodno je za razvoj selektivnih oblika turizama, kao što su ruralni, zdravstveni, lovni, kulturni, itd. Postoji i mogućnost razvoja poljoprivrede.

Kao najveće prijetnje ističu se starenje stanovništva, depopulacija, rast broja siromašnog stanovništva, kao i rastući pritisci na okoliš i neučinkovit sustav zaštite okoliša.

7. Rezultati istraživanja i rasprava

7.1. Intervju

Na godišnjoj skupštini LAG-ova Primorsko-goranske županije, u studenom 2016. godine, proveden je polustrukturirani intervju s pet dionika. U intervjuu su sudjelovali predstavnici lokalnih akcijskih grupa koji su izravni provoditelji aktivnosti te sudjeluju u projektu svakog pojedinog LAG-a od ideje do ostvarenja.

Kroz intervju su ispitana dosadašnja iskustva i aktivnosti, način funkcioniranja rada grupe, raspodjela zadataka i međusobni odnos, razina uključenosti lokalnog stanovništva, provode li se županijske aktivnosti bolje zbog LAG-ova, funkcionira li potpisani sporazum o suradnji, koje su zapreke u provedbi LEADER-a, te daljnji planovi lokalnih akcijskih grupa zasebno i u suradnji.

U odgovorima ispitanika najistaknutiji su **problemi** s kojima se svi LAG-ovi susreću. Istaknuto je nefunkcioniranje LEADER programa u što ulazi kašnjenje provedbe, loš sustav ocjenjivanja i financiranje. Osim toga, potrebno je mijenjanje strategije, no teško je donijeti odluku koje promjene moraju napraviti sami LAG-ovi, a koje Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju. Svakako najveći problem predstavlja nemogućnost predfinanciranja. Krediti i *cash padovi* su neostvarivi zbog nepostojanja jamaca, a za udruge ne mogu garantirati jedinice lokalne samouprave. Problem predfinanciranja i administrativni/birokracijski sistem na nacionalnom nivou je ono što ističu svi ispitanici. Navedena dva problema su bila ključna u prethodnom programskom razdoblju, a taj trend će se nastaviti i dalje u ovom programskom razdoblju 2014.-2020, iako se osjete vrlo sitni pomaci. Unatoč problemima s financiranjem, svi predstavnici lokalnih akcijskih grupa ističu dobru komunikaciju te značajnu potporu županije u organizaciji sajmova, edukacija i radionica. Najveće zapreke su se odnosile na početno nerazumijevanje LEADER/CLLD pristupa i uloga Lokalnih akcijskih grupa, te nepostojano zakonodavstvo. Predstavnici civilnog društva smatraju da ne postoji dovoljno dobra suradnja unutar LAG-a te da nisu dovoljno uključeni i upućeni u događaje. Usporedimo li financiranje LAG-ova u RH s financiranjem država članica EU dolazimo do velikih razlika. Naime, u EU države članice mogu birati iz koje kategorije Europskog poljoprivrednog fonda žele dobiti sredstva. Novac mogu koristiti iz kategorije nepovratnih sredstava ili iz financijskog inženjeringa. Isplata bespovratnih sredstava privlači veliki interes u programima ruralnog razvoja. „Među svoje mehanizme financiranja programi ruralnog razvoja mogu uvesti inovativne instrumente financijskog inženjeringa kao dopunu klasičnoj dodjeli bespovratnih sredstava.“ (Aquilina i sur, 2013.)

Ne postoji način na koji bi se provjerila **aktivacija ruralnog stanovništva** u odnosu na ostale aktere. Potrebno je voditi računa da je većina javnih događanja (radionica, predavanja) bila usmjerena na poljoprivredna gospodarstva (bilo da se radi o trgovačkim društvima, obrtima ili OPG-ima), koji su u biti glavni korisnici mjera ruralnog razvoja. Što se tiče članstva u LAG-u poljoprivrednici su predstavljeni i putem udruga, ali ima i onih koji su se učlanili individualno. Za razliku od poljoprivrednika ostalo ruralno stanovništvo (kulturna društva i sl.) učlanjeno je u LAG samo posredstvom udruga. Dionici s područja jedinica lokalne samouprave mogu podnijeti projekte i projektne ideje Lokalnoj akcijskoj grupi kako bi postali dio Lokalne razvojne strategije i samim time ostvarili financijska sredstva iz Programa ruralnog razvoja RH. Na taj se način putem Lokalne akcijske grupe financiraju projekti i samim time doprinosi razvoju ruralnog područja.

Promjene koje su nastale **nakon početka djelovanja** Lokalne akcijske grupe odnose se na bolju informiranost javnosti sa područja jedinica Lokalne akcijske grupe i poboljšanje suradnje između svih članova. Primjena LEADER/CLLD pristupa omogućila je stavljanje potencijala, problema i prednosti područja na prvo mjesto; ostvaruju se mogućnosti financiranja projekata putem Programa ruralnog razvoja RH. Polazeći od pretpostavke da lokalno stanovništvo najbolje zna koje su prednosti i nedostatci područja, LAG koristi lokalne dionike u definiranju ciljeva i određivanja aktivnosti za razvoj cijelog područja. Istodobno LAG pomaže potencijalnim korisnicima u definiranju i pripremi projekata za prijavu na natječaje iz mjera ruralnog razvoja, koji uz podršku LAG-a mogu imati prednost u prijavi na navedene natječaje.

Članovi LAG-a u pravilu ne dobivaju konkretne zadatke. Većina članova se za sada uključuje u rad LAG-a samo putem sudjelovanja u radu Skupštine. Sve radne svakodnevne zadatke izvršavaju zaposlenici LAG-a, dakle članovi LAG-a nemaju tu obvezu, i **nema mjerila uspješnosti** na taj način. **Najaktivniji članovi LAG-a** su članovi Upravnog i Nadzornog odbora koji se u prosjeku sastaju jednom mjesečno. Predstavnici javnog, gospodarskog i civilnog sektora su članovi Upravnog, odnosno Nadzornog odbora te se suradnja na toj razini može smatrati odličnom.

Potpisani **Sporazum o suradnji** funkcionira kroz sjednice koje se po potrebi odvijaju 2-3 puta godišnje. Najveća prednost je stvaranje zajedničke platforme i kolegijalnog odnosa LAG-ova te posebno dobra suradnja s Primorsko-goranskom županijom. Ono što nedostaje je više sredstava kroz koja bi se moglo stvoriti opipljivije veze četiri LAG-a, te posebno lance putem kojih bi se proizvodi LAG-ova prodavali na cijelom području županije. **Članovi** mogu biti i sve fizičke i pravne osobe koje iskažu interes za članstvo i prihvate Statut kao što su to obiteljska poljoprivredna gospodarstva, udruge, zadruge, organizacije, institucije, te svojim djelovanjem doprinose radu Lokalne akcijske grupe. Navedeni članovi sudjeluju u utvrđivanju zajedničke politike i programa, odlučuju o sredstvima i imovini Lokalne akcijske grupe, dogovaraju i međusobno surađuju radi ostvarenja zajedničkih ciljeva, sudjeluju u aktivnostima od zajedničkog interesa, provode zajednički dogovorene aktivnosti, biraju i mogu biti birani u tijela Lokalne akcijske grupe, plaćaju članarinu, čuvaju i promiču ugled Lokalne akcijske grupe, pridržavaju se odredbi Statuta i drugih akata.

Što se tiče **rezultata**, u proteklom razdoblju LAG-ovi su prije svega radili na jačanju vlastitih kapaciteta i može se reći da danas predstavljaju jednu od vodećih institucija osposobljenih za pružanje usluga povezanih s ruralnim razvojem. Također, radili su na promociji programa ruralnog razvoja tako da su poljoprivredna gospodarstva na području Primorsko-goranske županije vrlo dobro upoznata s raznim oblicima potpora za razvoj, kao i za redovnu poljoprivrednu proizvodnju. Jedan od najznačajnijih rezultata koji je do sada postignut jest svakako umrežavanje i bolja suradnja među različitim dionicima povezanih s ruralnim razvojem. Lokalne akcijske grupe su temeljni alat za razvoj ruralnih područja i pripremu razvojnih strategija pod vodstvom zajednice u okviru LEADER pristupa.

Osnovna značajka ovih partnerstva jest njihova otvorenost i okupljanje svih sektora (javnog, gospodarskog i civilnog) u promicanju i kreiranju zajedničkih lokalnih politika razvoja ruralnih prostora. Lokalna akcijska grupa pomaže da se aktivnosti za razvoj županije provode na produktivniji način. To ostvaruje kroz savjetodavne usluge, osiguranja protoka informacija i transfera znanja, razvijanja sinergije i umrežavanja, te planiranje ukupnog razvoja područja Lokalne akcijske grupe između svih dionika kojima je u interesu doprinijeti razvoju ruralnog područja kroz izradu i implementaciju Lokalne razvojne strategije. Lokalna akcijska grupa bavi se iskorištavanjem i razvijanjem postojećih potencijala za ruralni razvoj, jačanje financijskih i ljudskih kapaciteta, priprema područja za korištenje EU fondova i provođenje LEADER pristupa. Članovi iz gospodarskog, javnog i civilnog sektora su pokretači ruralnog područja, a Lokalna akcijska grupa im kroz savjetodavnu pomoć pomaže pri njihovu djelovanju.

Savjetodavna pomoć se vrši preko Info centra koji predstavlja servis u jedinstvenom prostoru, te pruža informacije oko pronalaska odgovarajućeg izvora financiranja za projekte i prijave na natječaje, te nudi informacije o Programu ruralnog razvoja RH 2014-2020, programima Lokalne akcijske grupe, nacionalnim i međunarodnim suradnjama i EU fondovima. Lokalnoj razvojnoj strategiji je pridana puna pažnja od strane Lokalne akcijske grupe. Rok od 2014. godine do 2020. je određen da se strategija izradi i implementira u praksi. Strategija se nalazi u elektroničkome obliku i sadrži obvezna područja kao što je opis područja kojeg obuhvaća, analizu razvojnih potreba i potencijala područja, uključujući i SWOT analizu, opis ciljeva (mjerljivi i jasni pokazatelje), opis uključenosti lokalnih dionika, akcijski plan provedbe, način praćenja i procjene provedbe, opis sposobnosti provedbe, financijski plan provedbe. Komunikacija sa lokalnom vlasti ostvaruje se kroz aktivnosti zastupanja Lokalne akcijske grupe od strane predsjednika, dopredsjednika i tajnika, na različitim okupljanjima kao što su sjednice, poslovni ručkovi, radionice i tome slično, gdje se pronalaze dogovori i kompromisi.

U narednom razdoblju planiraju se povećati ljudski potencijali primanjem novih Stručnih suradnika na EU projektima putem Javnog rada. Na taj će se način stvoriti dodatno educirano osoblje koje će pridonijeti radu Lokalne akcijske grupe. LAG-ovi su u 2016.g. sudjelovali u izradi Programa provedbe mjera ruralnog razvoja PGŽ za razdoblje 2017.-2020. kao članovi radne skupine. Svaki LAG će na svom području zastupati i promovirati navedeni Program te aktivirati potencijalne korisnike sa svog područja kako bi se u što većoj mjeri

prijavljivali na javne pozive iz Programa. To će svakako doprinijeti provedbi. Potrebno je istaknuti da je Primorsko-goranska županija (Upravni odjel za turizam, poduzetništvo i ruralni razvoj) prepoznala potencijal koji LAG-ovi i maju u razvoju ruralnog područja i u okupljanju lokalnih aktera, pa je suradnja sa županijom sve bolja. Tako su svi LAG-ovi s područja županije bili aktivno uključeni u izradu Županijskog programa ruralnog razvoja do 2020. godine. Što se tiče komunikacije s jedinicama lokalne samouprave, ocjenjuju je vrlo dobrom. Do sada su se gradovi i općine odazivale na razne inicijative, a njihovi predstavnici aktivno sudjeluju u radu Upravnog i Nadzornog odbora. Intenzitet i znatiželja kojom pojedine jedinice lokalne samouprave prate rad LAG-a na kraju ipak ovisi o pojedincima koji su im na čelu.

Prema istraživanju HMRR-a o podatcima o financiranju lokalnih akcijskih grupa u Hrvatskoj LAG-ovi u Primorsko-goranskoj županiji imaju najbolju suradnju sa Županijom te uvjerljivo najveću refundaciju troškova. LAG-ovi su unutar Mjere 19 na različite načine sufinancirani od strane lokalne samouprave ili članarinom članova LAG-a.

Tablica 7.2. Sufinanciranje LAG-ova od strane Županija

Županija	Broj LAG-ova	Iznos sufinanciranja u 2016. g. (HRK)
Bjelovarsko-bilogorska	3	0
Brodsko-posavska	3	100.000 (2 LAG-a po 40.000 1 LAG 20.000)
Dubrovačko-neretvanska	2	20.000 (1 LAG 20.000)
Istarska	4	46.000 (2 LAG-a po 15.000 1 LAG 16.000)
Karlovačka	4	0
Koprivničko-križevačka	5	15.000 (1 LAG 15.000)
Krapinsko-zagorska	3	50.000 (1 LAG 30.000 1 LAG 20.000)
Ličko-senjska	3	0
Međimurska	2	0
Osječko-baranjska	4	0
Požeško-slavonska	3	0
Primorsko-goranska	4	400.000 (4 LAG-a po 100.000)
Sisačko-moslovačka	5	0
Splitsko-dalmatinska	6	Subvencionirana kamatna stopa (1 LAG)
Šibensko-kninska	4	119.556 (2 LAG-a 40.000 1 LAG 25.000 1 LAG 8.556 1 LAG 6.000)
Varaždinska	3	0
Virovitičko-podravska	3	0
Vukovarsko-srijemska	3	0
Zadarska	5	20.000 (1 LAG 20.000)

Zagrebačka	6	125.621 (1 LAG 13.976,50 1 LAG 16.000 1 LAG 27.644,50 1 LAG 5.000 1 LAG 63 000)

Izvor: HMRR[4]

Istraživanje je provedeno uz velik broj teškoća, bilo je gotovo nemoguće naći sugovornike spremne odvojiti vrijeme potrebno za odgovoriti na devet pitanja. Obratila sam se samim LAG-ovima, velikom broju predstavnika civilnog društva, predstavnicima jedinica lokalne samouprave, Županiji, građanima, no u osam mjeseci rada samo su četiri osobe bile zainteresirane za suradnju. Velik dio rada temelji se na literaturi, proučavanju sličnih istraživanja i teorijskog dijela.

7.2. Kretanje statističkih pokazatelja

Uloga LAG-ova kao potporne organizacije vidljiva je na razvoju partnerstva između javnog, privatnog i civilnog sektora. LAG-ovi se zalažu za primjenu ciljeva LEADER pristupa u razdoblju od 2014. do 2020. Neki od ciljeva su promicanje partnerstva, povećanje razine edukacije i stvaranje novih radnih mjesta. Na osnovi kretanja statističkih podataka može se zaključiti da je na području Primorsko-goranske županije, od pojave prvog LAG-a BDP per capita u laganom rastu, dok broj nezaposlenih pada. Površine pod ekološkom proizvodnjom su u stalnom porastu, ponajviše zahvaljujući pčelinjim pašnjacima.

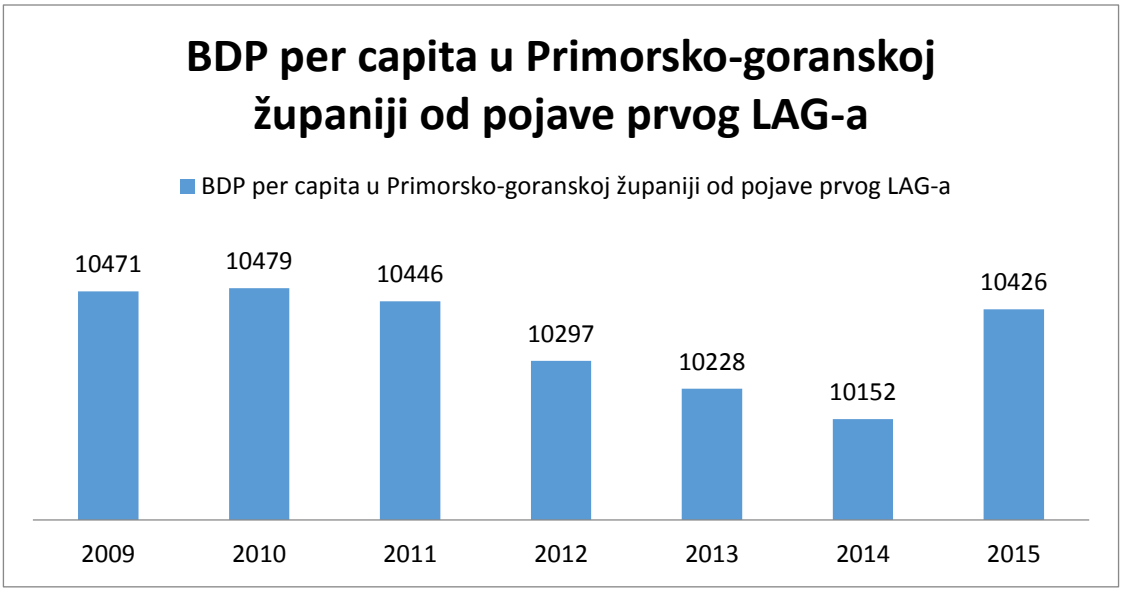
7.2.1. BDP per capita

Izvori podataka za obračun BDV-a i BDP-a jesu podaci nacionalnih računa, godišnja istraživanja poslovnih statistika, ekonomski računi poljoprivrede, godišnji podaci o zaposlenima i plaćama, godišnji podaci Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje o broju osiguranih osoba te razni drugi statistički podaci.

BDV i BDP za Republiku Hrvatsku te prema NKPJS-u 2012. – 2. razina i na razini županija obračunani su primjenom indirektne metode. Nacionalne vrijednosti BDV-a po djelatnostima raspoređene su prema NKPJS-u 2012. – 2. razina i županija primjenom odgovarajućih ključeva raspodjele. (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske)

Iz bruto domaćeg proizvoda po glavi stanovnika nažalost ne možemo vidjeti napredak u Primorsko-goranskoj županiji.

[4]http://www.hmrr.hr/media/72033/hmrr_podatci_o_financiranju_i_provedbi_lrs_lokalnih_akcijskih_grupa_u_hrvatskoj.pdf

Graf 7.1: BDP per capita u Primorsko-goranskoj županiji od pojave prvog LAG-a

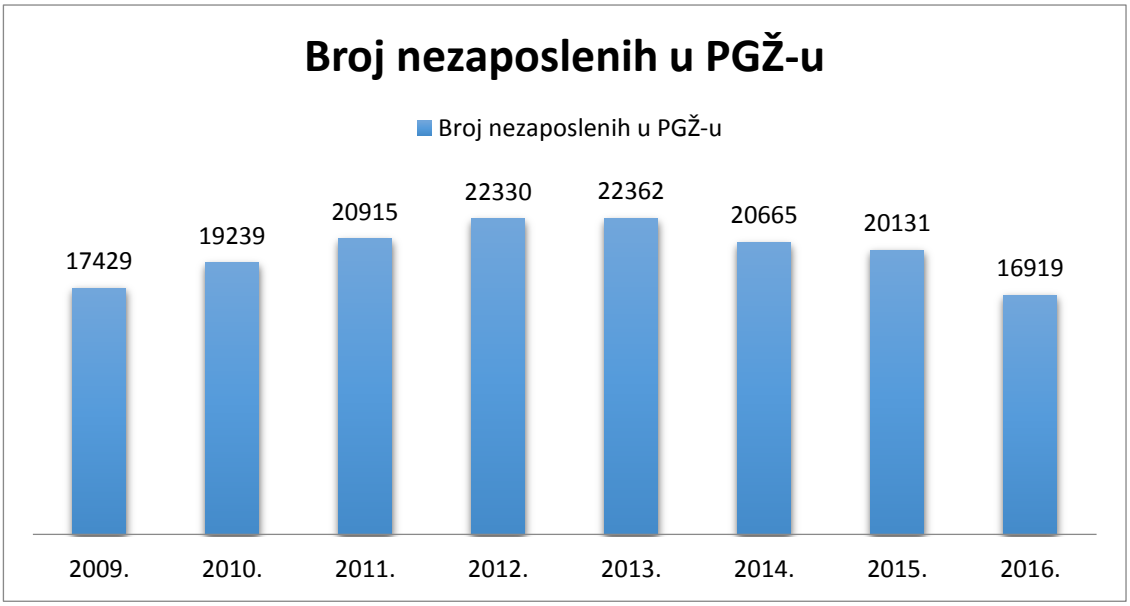
Izvor: Primorsko – goranska županija

7.2.2. Stopa nezaposlenosti

U 2015. godini stopa nezaposlenosti u Hrvatskoj bila je 16,9%, dok je u Primorsko-goranskoj županiji bila 13,1%. Prosječna nezaposlenost u Primorsko-goranskoj županiji smanjena je za 16%. U prosincu 2014. bilo je 16033 nezaposlenih osoba.

Od ukupnog broja nezaposlenih, negativan trend dominacije žena i dalje je prisutan sa 59% žena. Ipak, u tijeku je trend zapošljavanja žena pa bi se ta situacija mogla promijeniti.

Prema dobi najviše je nezaposlenih koji su stariji od 50 godina. Od ukupnog broja nezaposlenih, 38,1% je dugotrajno nezaposleno (46,1% na državnoj razini).

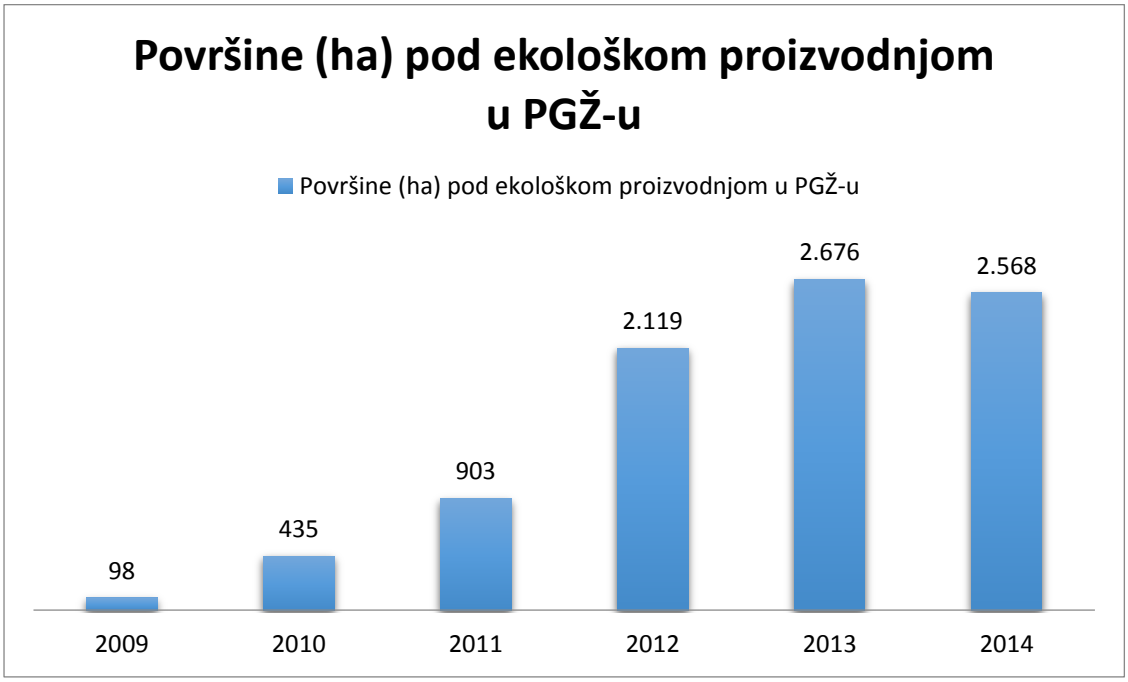

Graf 7.2: Broj nezaposlenih u PGŽ-u

Izvor: statistika.hzz.hr

7.2.3. Udio pod ekološkom proizvodnjom

Rezultati istraživanja iz 2012. godine pokazuju da po površinama pod ekološkom proizvodnjom prednjači Primorsko-goranska županija što je u neskladu s podatkom da je ta županija pri samom dnu popisa županija po broju OPG-ova. Taj podatak može se pripisati činjenici da su velik dio tih ekoloških površina zapravo ekološki pčelinji pašnjaci.

Graf 7.3: Površine (ha) pod ekološkom proizvodnjom u PGŽ-u

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede, 2015.

Prema načinu korištenja poljoprivrednog zemljišta, u ekološkoj su proizvodnji najzastupljenije oranice (s udjelom od 69% u ukupnim površinama pod ekološkom proizvodnjom), slijede livade i pašnjaci (s udjelom od 15% u ukupnim površinama pod ekološkom proizvodnjom) i voćnjaci (s udjelom od 6% u ukupnim površinama pod ekološkom proizvodnjom).

Glavni su ograničavajući čimbenici za brži razvoj ekološke poljoprivrede u Hrvatskoj neorganizirano tržište, posebno problem plasmana proizvoda (pretežno na lokalnom tržištu i preko ekoloških udruga) te nedovoljno razvijena ekološka svijest u društvu.

Pojavom LAG-ova u Primorsko-goranskoj županiji uvelike se podigla svijest o ekološkom uzgoju, pokrenuli su se redoviti ekološki sajmovi te tržnice s ponudom netretirane i/ili ekološki certificirane hrane. Velik broj proizvođača s područja Hrvatske, ali i regije postali su stalni izlagači te nude vrlo širok asortiman proizvoda, od voća i povrća, prerađevina istih, pa sve do aromatičnog bilja i ekoloških proizvoda za čišćenje.

8. Zaključak

Hrvatska je iznimno ruralna zemlja, a glavni problem hrvatske poljoprivrede jest nemogućnost konkuriranja malih seoskih gospodarstava, prvenstveno radi slabe infrastrukture, povezanosti, ali i nedostatku podrške organizacijama u ruralnom području.

Primorsko-goranska županija se sastoji od tri izražene cjeline: priobalja s neposrednim zaleđem, otocima i Gorskog kotara. Iako je priobalje značajno turističko, prometno i industrijsko središte Županije te ima visoku gustoću naseljenosti, rubni, ruralni dijelovi su često naseljeni starim i/ili slabije obrazovanim stanovništvom. Baš zbog toga osnovani su LAG-ovi Terra Liburna i Vinodol koji svojom stalnom aktivnošću promoviraju to područje, educiraju stanovništvo i potiču mlade na ostanak. Gorski kotar i otoci su demografski opustošeni. Goransko područje je vrlo malo izgrađeno i slabo nastanjeno što je i razlog osnivanja LAG-a Gorski kotar kao prvog u Hrvatskoj. Cilj LAG-a je povezati interese stanovnika, tj. omogućiti kvalitetan život i rad temeljen na tradicionalnim vrijednostima, istovremeno poštujući prirodne resurse područja. LAG Kvarnerski otoci svojom aktivnošću pokušava život na otocima produžiti na cijelu godinu, a ne samo sezonu kada su otoci među najaktivnijim dijelom Hrvatske.

Provedba LEADER-a u Primorsko-goranskoj županiji za sada funkcionira samo u teoriji, dok u praksi nije u potpunosti zaživjela. Lokalne akcijske grupe su možda i najbolje organizirane organizacije na nacionalnoj razini no teško im je ostvarivati stalne vidljive pomake zbog intenzivnih problema s predfinanciranjem. Gotovo svi u LAG-u volontiraju, nedostaje im stručnih ljudi no nemaju mogućnost zapošljavanja. Od velikog značaja je međusobna suradnja i potpisani sporazum među četiri županijska LAG-a. Redovnim održavanjem skupština uspijevaju reagirati na vrijeme i pomagati jedni drugima u pisanju i provedbi projekata, provođenju aktivnosti. Također, velik problem LAG-ova je i komunikacija unutar grupe. Prema odgovorima ispitanika jasno je da članice LAG-a nisu pretjerano upoznate sa samim funkcioniranjem i planovima LAG-a već striktno sa djelom u kojem same djeluju.

9. PRILOG

Prilog 9.1: Prikaz dubinskog intervjua

	Predsjednica LAG-a Vinodol	**Predsjednica LAG-a Kvarnerski otoci**	**Predstavnik LAG-a Terra Liburna**	**Predstavnica udruge članice LAG-a Terra Liburna**
Možete li ukratko opisati Vaša dosadašnja iskustva u aktivnostima vezanim uz ruralni razvoj/LAG/LEADER metodu?	potpora u iznosu od 756.786,54 kn – mjera 202 radionice vezane za IPARD i mogućnosti financiranja projekata iz mjera Programa ruralnog razvoja RH 2014.-2020. radionica za članove i zaposlenike LAG-a za pripremu poslovnog plana, koja je obuhvaćala teorijska i praktična znanja LAG je sudjelovao na brojnim sajmovima na svom području, ali i šire te tako pružio priliku svojim članovima, ne samo da izlože i prodaju svoje proizvode i usluge, već i da ostvare poznanstva i umreženost s ostalim proizvođačima i ponuđačima te osiguraju adekvatan plasman proizvoda LAG pomaže korisnicima u definiranju i pripremi projekata na natječaje Savjetodavna i tehnička pomoć - zajednička komunikacija i suradnja s korisnicima pri provjeri i definiranju	osnovan 2012. g. sredinom 2014. godine izabrano novo vodstvo, izmijenjeno ime i djelomično izmijenjen statut najznačajniji dosadašnji projekt jest prijava na natječaju za podmjeru 19.1. „Pripremna pomoć“ putem kojeg je LAG u rujnu 2015. godine dobio 414.000 kuna za izradu Lokalne razvojne strategije. LAG se prijavio na natječaj za podmjeru 19.2 kako bi osigurao sredstva za provedbu strategije te mu je dodijeljeno 7,35 milijuna kuna. u razdoblju prije zaposlenja voditelja LAGa nije bilo značajnijih aktivnosti LAG do sada nije imao nijedan veći samostalni projekt već se po potrebi uključuje u pojedine lokalne inicijative pružajući prvenstveno tehničku pomoć.	započet proces izgradnje Lokalne razvojne strategije u lipnju 2015. godine kroz podmjeru 19.1. „Pripremna pomoć“, Mjere PRR RH metodologija provedbe izrade Lokalne razvojne strategije temeljila se je na LEADER/CLLD pristupu na način da su se prikupljali podaci za izradu SWOT analizu iz projektnih prijedloga članstva i ostalih sudionika Lokalna akcijska grupa „Terra Liburna“ podnijela je Lokalnu razvojnu strategiju na ocjenjivanje i dana 06.02.2017. potpisan je ugovor o dodjeli 8.943.096,33 kn od strane APPRR podmjere19.2.-19.4. Programa ruralnog razvoja RH 2014-2020.	Sudjelovanje u skupštinama LAG-a, predstavljanjima LAG-a, kao organizator upućujemo poziv LAG-ovima da pozovu svoje članove za sudjelovanje na sajmu na Platku (2016. i 2017.)

	projekata te provjeri prihvatljivosti za mjere iz PRR prijava na javni natječaj u okviru „Mjere 19 LEADER – CLLD“ iz Programa ruralnog razvoja RH 2014.-2020., za podmjeru 19.1. „Pripremna pomoć“ – provedba tipa operacije 19.1.1., na temelju koje je LAG-u „VINODOL“ dodijeljeno 318.725,40 kn bespovratnih sredstava			
Kako su raspodijeljeni zadaci članova LAG-a i tko je najuspješniji u njihovom izvršavanju?	LAG „Vinodol“ zapošljava 3 zaposlenika skupštinu čini 78 članova, UO 15 članova, a Nadzorni odbor 3 člana sve radne svakodnevne zadatke izvršavaju zaposlenici LAG-a, dakle članovi LAG-a nemaju tu obvezu, i nema mjerila uspješnosti na taj način članovi Upravnog i Nadzornog odbora i Skupštine imaju obvezu usvajanja i donošenja odluka sukladno Statutu	većina članova se za sada uključuje se u rad LAGa samo putem sudjelovanja u radu Skupštine najaktivniji članovi LAGa su članovi Upravnog i Nadzornog odbora koji se u prosjeku sastaju jednom mjesečno.	zadaci između članova raspodijeljeni su u skladu sa Statutom LAG-a svaki član dužan je djelovati u skladu sa navedem Statutom. osobe koje su ovlaštene za zastupanje odgovaraju za zakonitost rada, vode poslove sukladno odlukama skupštine ako statutom nije drugačije propisano, odgovorne su za podnošenje skupštini prijedloga godišnjeg financijskog izvješća	nemam informaciju, kao osoba za zastupanje jednog od članova nikada nisam dobila zadatak ili poziv na neki projekt
Kakav je međusobni odnos članova LAG-a, tj. Kakva je suradnja među javnim, gospodarskim i civilnim sektorom?	cilj strateškog razvoja područja LAG-a je poticanje partnerskih odnosa unutar zajednice, njihovo međusobno povezivanje i umrežavanje, jačanje suradnje lokalnih zajednica i gospodarskog sektora koji u njima djeluje, ali i suradnje	do sada nije proveden nijedan projekt u kojem su bili istovremeno uključeni subjekti iz svih triju sektora predstavnici svih sektora su članovi Upravnog, odnosno Nadzornog odbora te se suradnja na toj razini može smatrati	suradnja između javnog, gospodarskog i civilnog sektora pospješuje se njihovim uključivanjem u Lokalnu akcijsku grupu naglasak se stavlja na umrežavanje, suradnju, razmjenu ideja, iskustava,	nemam uvid u odnose s obzirom da aktivno ne sudjelujem u radu LAG-a, imam dojam da nema značajne suradnje s obzirom da kao jedne od najaktivnijih organizacija

	s nadležnim institucijama lokalne, regionalne, nacionalne i međunarodne razine, u cilju razvoja ruralnih područja kao prostora visoke dodane vrijednosti LAG ima 78 članova (35 pravnih i 43 fizičke osobe) što se tiče spolne strukture, u ukupnom članstvu je 40 muškaraca i 38 žena	odličnom	znanja, a sve u cilju produktivnijeg djelovanja koje doprinosi lokalnom razvoju društvene zajednice skupština Lokalne akcijske grupe sastaje se jednom godišnje ili po potrebi češće na kojoj se nalaze članovi iz gospodarskog, javnog i civilnog sektora, gdje izmjenjuju svoje poslovne ideje i iskustva Prilikom udruživanja partnera javnog i civilnog sektora posebno se obratila pozornost na ravnotežu zastupljenosti predstavnika lokalnih interesnih skupina koji dolaze iz različitih sociološko-ekonomskih sektora, vodeći pritom brigu da niti jedan sektor nije omjerno zastupljen s više od 49% . također vodila se je briga o ujednačenosti muškaraca i žena, pri čemu zastupljenost žena u Lokalnoj akcijskoj grupi iznosi 56%	civilnog društva na području LAGa nismo dobili od samog LAGa poziv za sastankom ili projektom vezanim uz međusektorsku suradnju
Koliko se ruralno stanovništvo aktivira u aktivnostima LAG-a? (poželjno navesti postotak u odnosu na druge aktere)	nije moguće to izraziti u postotku cijelo područje LAG-a je ruralno područje, tako da se i stanovništvo smatra „ruralnim stanovništvom“, bez obzira da li pripada javnom, gospodarskom ili	teško je procijeniti postotak aktivacije ruralnog stanovništva u odnosu na ostale aktere većina javnih događanja (radionica, predavanja) bila je usmjerena na poljoprivredna gospodarstva (bilo da	Lokalna akcijska grupa „Terra Liburna“ teritorijalno pokriva 8 jedinica lokalne samouprave, tj. preko 60 000 stanovnika ruralno stanovništvo aktivira se u aktivnostima LAG-a kroz učlanjivanje u Registar članova, te	nemam informaciju

	civilnom sektoru na našem području se više aktivira javni sektor, dok se civilni sektor aktivira manje, što se može pripisati nedostatku financijskih i ljudskih resursa	se radi o trgovačkim društvima, obrtima ili OPG-ima), koji su u biti glavni korisnici mjera ruralnog razvoja što se tiče članstva u LAG-u poljoprivrednici su predstavljeni i putem udruga, ali ima i onih koji su se učlanili individualno za razliku od poljoprivrednika ostalo ruralno stanovništvo (kulturna društva i sl.) učlanjeno je u LAG samo posredstvom udruga	osnivanjem trgovačkih društava, obrta, poljoprivrednih gospodarstava i tome slično prema podacima Obrtnog registra Ministarstva poduzetništva i obrta iz studenog 2015. godine na području LAG-a bilo je evidentirano 1.425 registriranih aktivnih obrta na području 8 jedinica lokalne samouprave djeluje 2.193 trgovačkih društava , 482 poljoprivredna gospodarstva, od kojih čak 461 je registrirano u obliku OPG-a	
Smatrate li da se aktivnosti za razvoj županije bolje provode zbog LAG-ova? U kojoj mjeri LAG-ovi sudjeluju u stvaranju žup.razv.strat. i kakva je komunikacija s lokalnom vlasti?	LAG-ovi su u 2016.g. sudjelovali u izradi Programa provedbe mjera ruralnog razvoja PGŽ za razdoblje 2017.-2020. kao članovi radne skupine svaki LAG će na svom području zastupati i promovirati navedeni Program te aktivirati potencijalne korisnike sa svog područja kako bi se u što većoj mjeri prijavljivali na javne pozive iz Programa. To će svakako doprinijeti provedbi.	potrebno je istaknuti da je Primorsko-goranska županija (Upravni odjel za turizam, poduzetništvo i ruralni razvoj) prepoznala potencijal koji LAG-ovi i maju u razvoju ruralnog područja i u okupljanju lokalnih aktera, pa je suradnja sa županijom sve bolja svi LAG-ovi s područja županije su bili aktivno uključeni u izradu Županijskog programa ruralnog razvoja do 2020. godine što se tiče komunikacije s JLS možemo ju ocijeniti vrlo dobrom - do sada su se gradovi i	Lokalne akcijske grupe su temeljni alat za razvoj ruralnih područja i pripremu razvojnih strategija pod vodstvom zajednice u okviru LEADER pristupa osnovna značajka ovih partnerstva jest njihova otvorenost i okupljanje svih sektora (javnog, gospodarskog i civilnog) u promicanju i kreiranju zajedničkih lokalnih politika razvoja ruralnih prostora LAG pomaže da se aktivnosti za razvoj županije provode na produktivniji način kroz savjetodavne usluge, osiguranja	imam dojam da dobro surađuju s lokalnom samoupravom

		općine odazivale na razne inicijative, a njihovi predstavnici aktivno sudjeluju u radu Upravnog i Nadzornog odbora intenzitet i znatiželja kojom pojedine jedinice lokalne samouprave prate rad LAGa na kraju ipak ovisi o pojedincima koji su im na čelu	protoka informacija i transfera znanja, razvijanja sinergije i umrežavanja, te planiranje ukupnog razvoja područja LAG-a LAG se bavi iskorištavanjem i razvijanjem postojećih potencijala za ruralni razvoj, jačanje financijskih i ljudskih kapaciteta, priprema područja za korištenje EU fondova i provođenje LEADER pristupa.	
Funkcionira li potpisani Sporazum o suradnji između sva četiri LAG-a koja djeluju na području županije? Što vidite kao najveću prednosti, a što kao potencijalni problem ove suradnje?	sporazum funkcionira, na način da koordinacije djeluju direktno kroz sastanke (3-4 puta godišnje) a u ostalo vrijeme LAG-ovi međusobno surađuju i zajedno djeluju na nekim projektima do sada se međusobna suradnja najviše očitovala u zajedničkim nastupima na sajmovima i/ili sličnim organizacijama, pa je iz toga i proizašao projekt radnog naziva „Mobilna tržnica lokalnih proizvoda“ kojeg će LAG-ovi provoditi putem svojih odabranih Lokalnih razvojnih strategija	potpisani Sporazum o suradnji funkcionira kroz sjednice koje se po potrebi odvijaju 2-3 puta godišnje najveća prednost je stvaranje zajedničke platforme i kolegijalnog odnosa LAG-ova te posebno dobra suradnja s PGŽ-om ono što nedostaje je više sredstava kroz koja bi se moglo stvoriti opipljivije veze naša 4 LAG-a te posebno lance putem kojih bi se proizvodi LAG-ova prodavali na cijelom području županije	sporazum o suradnji provodi se na učinkovit način između sve 4 Lokalne akcijske grupe godine 2016. potpisan je sporazum o suradnji Lokalne akcijske grupe „Vinodol“ i „Terra Liburna“ za područje općine Jelenje i Općine Čavle te je na taj način ostvarena trajna suradnja s LAG-om „Vinodol“ u cilju razvoja navedenih općina, temeljenom na odrednicama ruralnog razvoja i LEADER/CLLD pristupa	znam da postoje sastanci LAG-ova prednost je moguća suradnja, a problem borba za sredstva
Koji su daljnji planovi sa samim LAG-om i aktivnostima na ruralnom	svaki LAG ima obvezu provoditi svoju Lokalnu razvojnu strategiju 2014.-2020	LAG će svoje aktivnosti u bliskoj budućnosti prvenstveno usredotočiti na	u narednom razdoblju planiraju se povećati ljudski potencijali primanjem novih	nemam informaciju

području?	LRS, temeljni dokument za utvrđivanje i provedbu gospodarskog i društvenog razvoja, kojom se utvrđuje razvojna vizija, strateški ciljevi, prioriteti i mjere, što predstavlja okvir i neophodnu osnovu za pripremu, financiranje i provedbu razvojnih projekata, izrađena je i usvojena od strane Upravnog odbora i Skupštine LAG-a "VINODOL" APPRR dodijelila je LAG-u „VINODOL" 8.066.322,18 HRK za provedbu lokalne razvojne strategije tijekom trajanja Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014.–2020 .	provedbu svoje Lokalne razvojne strategije, tj. na raspodjelu sredstava potencijalnim korisnicima mjera koje su navedene u strategiji dugoročno će se LAG posvetiti i aktivnostima koje nisu izravno vezane uz sredstva iz Programa ruralnog razvoja, a koje mogu doprinijeti sveukupnom razvoju ruralnog područja sredstva za provedbu takvih aktivnosti LAG će pokušati osigurati iz drugih izvora, bilo lokalnih, regionalnih, nacionalnih ili EU	stručnih suradnika na EU projektima putem javnog rada. u prošlosti Lokalna akcijska grupa bazirala se je na ruralnom razvoju 8 jedinica lokalne samouprave nedavno je uvedena Lokalna akcijska grupa u ribarstvu „Vela vrata" koja djeluje na području 5 jedinca lokalne samouprave misija je izrada i provedba Lokalne razvojne strategije u ribarstvu, te dodjeljivanje sredstva Europskog fonda za pomorstvo i ribarstvo putem Operativnog programa za pomorstvo i ribarstvo RH 2014.-2020. s ciljem provođenja projekata stvorenih prema potrebama LAGUR-u u narednom razdoblju naglasak će i dalje biti na umrežavanju, inovacijama, kreativnom razmišljanju	
Na koji način LAG-ovi doprinose razvoju ruralnog područja? Koje promjene su vidljive u odnosu na razdoblje prije djelovanja LAG-a?	LAG „VINODOL" ima izuzetno važnu ulogu u informiranju i upoznavanju članova LAG-a i ostalih poduzetnika s područja LAG-a na promišljanje i pripremu projekata iz EU fondova na način da im se približe mogućnosti ulaganja te razumijevanje	teško je u ovom trenutku navesti konkretne rezultate koje je LAG postigao u razvoju ruralnog područja u proteklom razdoblju radilo se prije svega na jačanju vlastitih kapaciteta i danas LAG predstavlja jednu od	dionici sa područja 8 jedinica lokalne samouprave mogu podnijeti projekte i projektne ideje Lokalnoj akcijskoj grupi kako bi postali dio Lokalne razvojne strategije i samim time ostvarili financijska sredstva iz Programa ruralnog razvoja RH	nemam informaciju

	načina i sustava pripreme i provedbe projekta krajnji cilj je provedba Lokalne razvojne strategije LAG-a i posljedično povećanje iskorištavanja EU fondova na području LAG-a polazeći od pretpostavke da lokalno stanovništvo najbolje zna koje su prednosti i nedostatci područja, LAG koristi lokalne dionike u definiranju ciljeva i određivanja aktivnosti za razvoj cijelog područja istodobno LAG pomaže potencijalnim korisnicima u definiranju i pripremi projekata za prijavu na natječaje iz mjera ruralnog razvoja, koji uz podršku LAG-a mogu imati prednost u prijavi na navedene natječaje	vodećih institucija osposobljenih za pružanje usluga povezanih s ruralnim razvojem LAG je također radio na promociji programa ruralnog razvoja tako da su poljoprivredna gospodarstva na području kvarnerskih otoka vrlo dobro upoznata s raznim oblicima potpora za razvoj, ako i za redovnu poljoprivrednu proizvodnju jedan od najznačajnijih rezultata koji je do sada postignut jest svakako umrežavanje i bolja suradnja među različitim dionicima povezanih s ruralnim razvojem	programom ruralnog razvoja definirano je 16 mjera koje za cilj imaju povećanje konkurentnosti hrvatske poljoprivrede, šumarstva i prerađivačke industrije, ali i unaprjeđenje životnih i radnih uvjeta u ruralnim područjima promjene koje su nastale nakon početka djelovanja LAG-a odnose se na bolju informiranost javnosti sa područja 8 jedinca Lokalne akcijske grupe, poboljšanje suradnje između svih članova primjena LEADER/CLLD pristupa omogućila je stavljanje potencijala, problema i prednosti područja na prvo mjesto, ostvaruju se mogućnosti financiranja projekata putem Programa ruralnog razvoja RH	
Što je predstavljalo zapreke u provedbi LEADER metode u završenim projektima, a što predstavlja u aktualnim? Što smatrate konkretnim uzročnicima usporenog	primijećen je veliki broj zapreka, i to je tema o kojoj bi se moglo jako puno pisati, ali ukratko: problem predfinanciranja i administrativni/birokracijski sistem na nacionalnom nivou navedena dva problema su bila	kao što je već prethodno istaknuto LAG je dobio profesionalnog voditelja tek prije nešto više od godine dana usporeno provođenje aktivnosti se stoga može dijelom pripisati nedostatnim ljudskim resursima u	zapreke su se odnosile na početno nerazumijevanje LEADER/CLLD pristupa i uloga Lokalnih akcijskih grupa, te nepostojano zakonodavstvo učestale promjene pravilnika i	nemam informaciju

provođenja aktivnosti?	ključna u prethodnom programskom razdoblju, a taj trend će se nastaviti i dalje u ovom programskom razdoblju 2014.-2020, iako se osjete vrlo sitni pomaci banke su spremnije pratiti poduzetnike ali su i dalje vrlo stroge, npr. neke banke čak ni ne daju mogućnost kreditiranja početnika, a taj isti početnik se prijavljuje na neki od EU natječaja; s obzirom da je početnik, nema dovoljno vlastitog kapitala a banke ga ne žele pratiti	prethodnom razdoblju jedna od ograničavajućih okolnosti za jednostavnije provođenje aktivnosti predstavlja teritorijalna odvojenost Krka u odnosu na Cres i Lošinj što otežava komunikaciju i češće sastajanje članova LAGa ograničavajući čimbenik je na početku bilo i neiskustvo/neznanje, najprije kod članova LAGa i njegovih upravnih tijela, a kasnije i kod zaposlenika vjerojatno najveći izazov u bliskoj budućnosti bit će proširenje članstva te uključivanje njih i ostalih dionika u aktivnosti LAGa, drugim riječima, sagledamo li osnovna načela LAGa najteže je uspostaviti pravi i učinkovit *bottom-up*, odnosno integralan i višesektorski pristup	određenih propisa bivšeg ministra poljoprivrede Tihomira Jakovine i Daria Romića	

9.2. Tablice:

Tablica 5.1: Podjela na regije i podregije
Tablica 5.2: Podjela na rajone i podrajone
Tablica6.1: Statistički podaci o području LAG-a Gorski kotar
Tablica 6.2: Statistički podaci o području LAG-a Terra Liburna
Tablica 6.3: Statistički podaci o području LAG-a Kvarnerski otoci
Tablica 6.4: Statistički podaci o području LAG-a Vinodol
Tablica 7.1: Sufinanciranje LAG-ova od strane Županija

9.3. Grafovi:

Graf 6.1: Podjela teritorija Primorsko-goranske županije na mikroregije
Graf 6.2: Broj stanovnika po mikroregijama u posljednja 3 mjerenja
Graf 7.1: BDP per capita u Primorsko-goranskoj županiji od pojave prvog LAG-a
Graf 7.2: Broj nezaposlenih u Primorsko-goranskoj županiji
Graf 7.3: Površine (ha) pod ekološkom proizvodnjom u PGŽ-u

9.4. Slike:

Slika 5.1: Prikaz Lokalnog razvoja vođenog zajednicom (CLLD)
Slika 5.2: Prikaz upravljanja Lokalnom akcijskom grupom
Slika 6.1: Četiri cilja Lokalne razvojne strategije LAG Gorski kotar

10. POPIS LITERATURE

1. Agencija za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (2011) Vodič kroz zajedničku poljoprivrednu politiku. Zagreb: APPRRR
2. Aquilina i sur. (2013.): Instrumenti financijskog inženjeringa i programi ruralnog razvoja, Revija ruralnog razvoja EU br. 13. HR
3. Defilippis J. (1995.): O regionalnoj strategiji razvoja poljoprivrede Republike Hrvatske, Sociologija sela 33 (1/4) 19-28
4. Demonja D., Mišćin L. (2010): Rural Tourism in Croatia II.: European Experiences on Rural Tourism: Guidelines for Sustainable Development of Rural Tourism in Croatia, Croatian International Relations Review, Vol.16 No.58/59 (2010)
5. Franceschi, A. (2014) The influence of socialism on LEADER in Croatia
6. Franić, R. (2006) Politika ruralnog razvitka - nova prilika za Hrvatsku. Agronomski glasnik 3: 221-235
7. Gugić J., Grgić I., Dorbić B., Šuste M., Džepina M., Zrakić M., (2017): Pregled stanja i perspektiva razvoja ekološke poljoprivrede u Republici Hrvatskoj, Glasnik zaštite bilja 3/2017
8. HMRR (2016) http://www.hmrr.hr/media/72033/hmrr_podatci_o_financiranju_i_provedbi_lrs_lokalnih_akcijskih_grupa_u_hrvatskoj.pdfpristupljeno 20.07.2017.
9. LAG Gorski kotar: Lokalna razvojna strategija LAG Gorski Kotar, 2014. – 2020.
10. LAG Kvarnerski otoci: Lokalna razvojna strategija lokalne akcijske grupe Kvarnerski otoci, 2014. – 2020.
11. LAG Terra Liburna: Lokalna razvojna strategija lokalne akcijske grupe „Terra Liburna“ za razdoblje 2014.-2020.,
12. LAG Vinodol: Lokalna razvojna strategija lokalne akcijske grupe „Vinodol“ 2014. – 2020.
13. Losch, Freguin-Gresh, White, (2012): Structural transformation and rural change revisited: Challenges for late developing countries in a globalizing world
14. Lugar, T. (2016) LAG-ovi i politika ruralnog razvoja u Republici Hrvatskoj
15. Milinković B. (2000.) Istraživanje sela i agrara u Hrvatskoj u vrijeme tranzicije: 1990. – 1999. Sociologija i prostor (147-148): 169-244
16. Ministarstvo poljoprivrede (2015): Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014-2020. Zagreb: Ministarstvo poljoprivrede
17. Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja (2011): Akcijski plan razvoja ekološke poljoprivrede u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2011. – 2016. Zagreb: Ministarstvo poljoprivrede
18. Pavić-Rogošić, L. (2011) Ruralni razvoj u Hrvatskoj, EU-Hrvatska Zajednički savjetodavni odbor
19. Pejnović D., Ciganović A., Valjak V. (2012.): Ekološka poljoprivreda Hrvatske: problemi i mogućnosti razvoja, hrvatski geografski glasnik 74/1, 141-159

20. Pravilnik o provedbi izravne potpore poljoprivredi i IAKS mjera ruralnog razvoja za 2016. (2016). Zagreb: NN 20/16
21. Primorsko-goranska županija (2015): Razvojna strategija Primorsko-goranske županije 2014.-2020.
22. Program ruralnog razvoja 2014. – 2020.
23. Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2015.
24. The European network for rural development (ENRD) –Local action groups
25. Tolić, Markotić, Krstinić (2015.) Implementation of LEADER measures of rural development in Croatia
26. VESTA udruženje (2012) LEADER program Europske Unije i njegova funkcija u ruralnom razvoju. Tuzla: Progres
27. Zakon o poljoprivredi (2015). Zagreb: NN 30/15

Životopis

Dina Benazić rođena je 02. 09. 1991. u Rijeci. Nakon završene srednje Kemijsko – grafičke škole u Rijeci, upisuje studij Mediteranske poljoprivrede u Poreču, u sklopu Veleučilišta u Rijeci. Nakon završenog stručnog studija, obrazovanje nastavlja upisom diplomskog studija Agrobiznis i ruralni razvitak na Agronomskom fakultetu u Zagrebu. Aktivni je korisnik engleskog jezika (slušanje C1, čitanje B2, govorna interakcija B1, govorna produkcija B2, pisanje B2), te se koristi i talijanskim jezikom (slušanje B2, čitanje B1, govorna interakcija A1, govorna produkcija A1, pisanje A2). Posjeduje dobre komunikacijske vještine i vještine rješavanja problema. Volontirala je na glazbenim festivalima, u ekološkoj udruzi, azilu za zaštitu životinja te je sudjelovala u razmjeni mladih, gdje je radila u međunarodnom okruženju. Sudjelovala je u aktivnostima gdje je bilo potrebno razviti sposobnost odlučivanja i premošćivanja razlika, kao i predlaganje kreativnih i konkretnih rješenja. U zahtjevnim i stresnim situacijama usvojila je način komunikacije koji potiče rješavanje problema, te usmjeravanje tima. Kroz dvogodišnje iskustvo u radu s volonterima na nacionalnoj kampanji Zelena čistka razvila je odlične rukovoditeljske vještine, kao i u radu s volonterima na ekološkim sajmovima/tržnicama; koordinirala je i upravljala timom u svojstvu koordinatora volontera. Radila je kao voditeljica i koordinatorica trgovine. Organizacijske vještine stekla je organizacijom ekoloških sajmova i radionica kompostiranja, kao i organizacijom događaja u suradnji s volonterima iz Europe – EVS. Odgovornost, prilagodljivost uvjetima rada i sposobnost brzog učenja vještine su koje je stekla u radu s različitim profilima ljudi.